

Lezen meten

een basis voor beleid

Monitor

meting 2012-2013

de Bibliotheek

op school

Colofon

Auteurs

Sardes, Kees Broekhof
Sardes, Maryse Broek

Met medewerking van

Sardes, IJsbrand Jepma

Eindredactie

Kunst van Lezen, Anette Heideman

Grafische vormgeving

Cubiss, Ingrid de Jong

Fotografie

Jørgen Koopmanschap, Kunst van Lezen, iStockphoto, 123rf.com

Copyright

© debibliotheekschool.nl 2013
Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
+ 31 (0)20 623 05 66
www.debibliotheekschool.nl

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door de samenwerking van Stichting Lezen en Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) binnen het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van debibliotheekschool.nl worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt.

Uitgave augustus 2013

Kinderen die meer lezen zijn beter in taal. Dit positieve gegeven komt onweerlegbaar naar voren uit wetenschappelijk onderzoek. Voor bibliotheken en scholen wijst dit gegeven op een gemeenschappelijk belang en werkterrein: de taalontwikkeling van kinderen. Maar hoe pak je dat effectief aan in een tijd van krimpende budgetten? De Monitor de Bibliotheek *op school* die in deze publicatie wordt gepresenteerd helpt deze vraag te beantwoorden. Met behulp van de monitor kunnen gemeenten, scholen en bibliotheken hun beleid preciezer richten op de zaken die ertoe doen en meten of hun inspanningen het gewenste resultaat hebben.

De monitor maakt deel uit van de brede aanpak de Bibliotheek *op school*. Vanuit deze aanpak past de monitor bij een specifieke visie op bibliotheekwerk en leesbevordering. Deze visie kan als volgt samengevat worden.

De bibliotheek is er in de eerste plaats om de (taal)ontwikkeling van kinderen te bevorderen. Dat gebeurt door op scholen een leescultuur te stimuleren die niet gekoppeld is aan tijdelijke projecten, maar die een integraal onderdeel is van de dagelijkse lespraktijk. Leesbevordering als structurele routine.

Vergelijk twee hypothetische gezinnen. In het eerste kopen de ouders ieder jaar in de Kinderboekenweek een boek voor hun kind en in de Maand van het Spannende Boek een boek voor zichzelf. Daar wordt naartoe geleefd en in die weken praten de ouders en de kinderen enthousiast over boeken. In het tweede gezin staan boekenkasten en liggen altijd boeken op tafels en nachtkastjes. Er wordt dagelijks gelezen en regelmatig gesproken over boeken. Lezen wordt

hier niet gezien als iets bijzonders, maar als iets gewoons! De kinderen in het tweede gezin lezen meer dan twintig keer zoveel als de kinderen in het eerste gezin. Scholen met een echte leescultuur lijken op dat tweede gezin.

De effecten van lezen op de ontwikkeling van kinderen zijn te lang onderschat geweest. We hopen dat deze publicatie betrokkenen in bibliotheken, scholen en gemeenten zal inspireren om lezen en leespromotie prominent op de educatieve agenda te plaatsen. Deze publicatie biedt concrete aanknopingspunten voor beleid en praktijk.

Adriaan Langendonk
Programmacoördinator Kunst van Lezen

1. Inleiding	4
2. Gebruik van de monitor op verschillende niveaus	7
Strategisch niveau	7
Beleidsniveau	9
Uitvoerend niveau	10
3. Het beeld van de leerling	11
Leesplezier en leesfrequentie	11
Verschillen tussen jongens en meisjes	12
Boekenbezit	13
Leesvoorkeuren	13
Profiel van de enthousiaste lezer	15
Leerlinggewicht en lezen	15
4. Het beeld van de ouders	17
Activiteiten van ouders	17
Profiel van de betrokken ouder	18
5. Het beeld van de leerkrachten	19
Vrij lezen	19
Voorlezen	19
Boekintroductions	20
Gebruik van boekencollecties bij zaakvakken	20
Boekenkring	21
Profiel van de leesbevorderende leerkracht	22
6. Het beeld van de leesconsulenten	23
Aanstelling	23
Opleiding	23
Werkzaamheden	23
Leesconsulenten en leerlinggewichten	25
Leesconsulenten en grootte gemeente	25
7. Het beeld van de schoolbibliotheek	26
De schoolbibliotheek	26
Openingstijden	26
Collectie	26
Uitleen	27
Schoolbibliotheek en leerlinggewichten	27
8. Conclusies en aanbevelingen	28
Bibliotheken	28
Scholen	30
Gemeenten	31
Bibliografie	32

Monitor de Bibliotheek op school

De Monitor de Bibliotheek op school is een digitaal instrument op het internet dat scholen en bibliotheken kunnen gebruiken om hun samenwerking te onderbouwen en de effecten ervan te meten. Het instrument bestaat uit vragenlijsten voor leerlingen (vanaf groep 4), leerkrachten en bibliotheekfunctionarissen (zogenoemde 'leesconsulenten'). Deze respondenten vullen een keer per jaar hun vragenlijsten in, wat een beeld oplevert over: het leen- en leesgedrag van de leerlingen, de leesmotivatie van de leerlingen, het leesbevorderend gedrag van leerkrachten en de randvoorwaarden in de samenwerking (bijvoorbeeld de omvang van de collectie in de school of de openingstijden van de schoolbibliotheek). De eerste meting op een locatie geeft een beeld van de startsituatie en vormt de basis voor (nieuwe) samenwerkingsafspraken. Volgende metingen geven aan tot welke veranderingen de afspraken hebben geleid in vergelijking met de startsituatie.

De monitor maakt deel uit van de Bibliotheek op school - een omvangrijke aanpak voor structurele en opbrengstgerichte samenwerking waarmee de bibliotheeksector vormgeeft aan haar educatieve rol in het onderwijs. Het uiteindelijke doel van deze aanpak is om scholen te helpen om de (taal)ontwikkeling van leerlingen te stimuleren. Met andere woorden: de visie achter de monitor en de Bibliotheek op school is dat bibliotheken een concrete bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van schoolgaande kinderen, met een sterk accent op de taalontwikkeling. Vanuit de wetenschap wordt overvloedig en overtuigend bewijs geleverd om deze stellingname te rechtvaardigen. Talloze studies laten zien dat kinderen die veel lezen, beter en met meer plezier gaan lezen en hoger scoren op taaltoetsen (zie onder andere Kortlever & Lemmens, 2012; Mol & Bus 2011; Broekhof, 2011; Krashen 2004).

Het doel van de monitor is om de dialoog tussen school en bibliotheek te voeden, door een basis te bieden voor een doelgerichte samenwerking en voor het meten van de effecten ervan. Iedere meting biedt nieuwe informatie voor (nieuwe) afspraken, waardoor de samenwerking steeds gericht wordt ingezet. Deze werkwijze is vergelijkbaar met de werkwijze bij opbrengstgericht werken, die steeds meer scholen hanteren om de resultaten van hun onderwijs te verbeteren. Kort samengevat komt deze aanpak neer op een cyclus met vier opeenvolgende stappen:

1. gegevens analyseren (wat is de stand van zaken?)
2. doelen stellen (wat willen we bereiken?)
3. werkwijzen afspreken (hoe willen we dat voor elkaar krijgen?)
4. uitvoeren (de afspraken in praktijk brengen)

4

De cijfermatige gegevens uit de monitor bieden de basis voor deze werkwijze.

De monitor is ontwikkeld in 2010. In dat jaar werd hij kleinschalig getest. In het schooljaar 2011-2012 is de techniek aangepast voor een ruimere opzet en zijn gegevens verzameld over circa 5.000 leerlingen. In het schooljaar 2012-2013 is de monitor voor het eerst grootschalig uitgezet. Meer dan 30.000 leerlingen, 3.000 leerkrachten en 300 leesconsulenten hebben eraan deelgenomen. Dat heeft geresulteerd in een omvangrijke hoeveelheid data. De dataset is op verantwoorde wijze bewerkt, zodanig dat we die als representatief kunnen beschouwen voor Nederland.

Doel van deze analyse

Met deze publicatie willen we alle betrokkenen bij de samenwerking tussen bibliotheek en school laten zien dat de monitor een essentieel beleidsinstrument is, dat op verschillende niveaus een functie kan vervullen om beleid te formuleren, te monitoren, te evalueren en te verantwoorden. Deze functie is met name belangrijk voor mensen die zich op strategisch en beleidsmatig niveau bezighouden met de samenwerking tussen onderwijs en bibliotheekwerk. In hoofdstuk 2 gaan we hier verder op in.

Een tweede doel van deze publicatie is om betrokkenen inspiratie te geven om de samenwerking tussen scholen en bibliotheek inhoudelijk vorm te geven. We bieden in hoofdstuk 3 tot en met 7 een landelijk representatief beeld van zaken als de leesmotivatie van leerlingen, het leesbevorderend gedrag van leerkrachten en het beleid in scholen en bibliotheken. Dit beeld laat zien wat er al goed gaat en wat voor werk er nog verzet moet worden om de leescultuur rond kinderen, op school, in de bibliotheek en thuis, te versterken. We hebben in deze hoofdstukken profielen van leerlingen, ouders en leerkrachten opgenomen, die gebruikt kunnen worden als streefbeeld bij het formuleren van beleidsdoelen.

Uiteindelijk gaat het erom om beleid effectief in te zetten zodat inhoudelijke doelstellingen bereikt worden. De aanbevelingen die hieraan kunnen bijdragen zijn opgenomen in hoofdstuk 8.

Werkwijze

De monitor geeft informatie weer op vier niveaus:

1. de groep (leerlingen, leerkrachten)
2. de school (totaal van de groepen)
3. de gemeente (alle deelnemende scholen in dezelfde gemeente)
4. landelijk (alle deelnemende scholen)

Dit biedt een goede basis om een rijk beeld te schetsen van de onderwerpen in de monitor. We kunnen aan de hand van deze gegevens bijvoorbeeld beschrijven hoeveel tijd scholen in Nederland gemiddeld op het rooster inruimen voor vrij lezen. Echter, de visie achter de *Bibliotheek op school* - dat bibliotheken kunnen bijdragen aan de taalontwikkeling van kinderen - roept ook de vraag op in hoeverre de inzet van school en bibliotheek past bij de populaties die zij bedienen. Sommige kinderen hebben immers meer stimulans nodig in hun taalontwikkeling dan andere; dat geldt met name voor leerlingen met laagopgeleide ouders. Het is daarom interessant om te bezien of de inzet van scholen en bibliotheken varieert naarmate deze doelgroepen meer of minder aanwezig zijn. Om deze analyses mogelijk te maken, hebben we de informatie uit de monitor gecombineerd met informatie uit andere gegevensbestanden over leerlinggewichten¹. Ook hebben we informatie gebruikt over de omvang van gemeenten. Het blijkt dat die in sommige gevallen relevant is: de situatie in grotere gemeenten (de 'G37') is voor sommige onderwerpen anders dan in kleinere gemeenten. Dit is waardevolle informatie voor politici en beleidsmakers. We hebben ook gekeken naar de mogelijke effecten van schoolgrootte, maar dat blijkt nauwelijks uit te maken. Daarom hebben we die analyses niet opgenomen in dit rapport.

Door deze aanpak krijgen we niet alleen een beeld van de situatie op scholen en in gemeenten in Nederland, maar ook van de situatie in relatie tot de behoeften van verschillende schoolpopulaties en omvang van gemeenten. We hebben hierbij overigens alleen de belangrijkste analyses opgenomen, die interessante verschillen laten zien. De lezer kan er van uitgaan dat waar niet wordt verwezen naar verschillen in schoolpopulatie of omvang van de gemeente, de analyses geen vermeldenswaardig onderscheid laten zien.

¹ Het 'leerlinggewicht' is een weergave van het opleidingsniveau van de ouders. De landelijke overheid gebruikt de gewichten (mede) om de omvang van de financiering van een school vast te stellen: hoe hoger het totale gewicht van de leerlingen, hoe meer leerkrachten de school krijgt vergoed.

Deze publicatie en ander onderzoek

Er is recent ook ander onderzoek gepubliceerd over het leesgedrag van kinderen en de samenwerking tussen scholen en bibliotheken. Het is goed om even stil te staan bij de verschillende doelen en doelgroepen van die publicaties. De publicaties van onderzoeker Frank Huysmans e.a. (2013) hebben een wetenschappelijk karakter en laten op basis van geavanceerde analyses de relaties zien tussen deelaspecten van het onderzoeksonderwerp. Deze publicaties zijn vooral bedoeld voor een wetenschappelijk publiek. Nog niet gepubliceerd, maar ook zeer interessant is het meerjarig wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van de Bibliotheek *op school*, dat wordt uitgevoerd door Universiteit Leiden. De jaarpeiling die in opdracht van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) is uitgevoerd (van Grinsven e.a., 2013) is bedoeld voor bibliotheken en heeft een meer praktisch karakter. Deze jaarpeiling biedt een overzicht van de stand van zaken rond de samenwerking tussen scholen en bibliotheken voor bibliotheken. De publicatie die voor u ligt is bedoeld voor betrokkenen in gemeentelijk beleid, onderwijs en bibliotheekwerk en laat zien hoe de Monitor de Bibliotheek *op school* ingezet kan worden om meer rendement te halen uit lokale en bovenlokale samenwerkingsinitiatieven van scholen en bibliotheken die tot doel hebben om de (taal)ontwikkeling van basisschoolleerlingen te bevorderen.

Leeswijzer

De rapportage begint met een inleidend deel 'Gebruik van de monitor op verschillende niveaus'. Hierin beschrijven we welke functie de monitor kan vervullen voor politici, bestuurders, directeuren, beleidsmedewerkers en uitvoerders in het onderwijs en in de bibliotheek. In de hoofdstukken 3 tot en met 7 worden beelden geschetst van respectievelijk leerlingen, ouders, leerkrachten, leesconsulenten en schoolbibliotheken die naar voren komen uit de analyse van de monitorgegevens. Deze informatie is van belang voor betrokkenen bij beleid en uitvoering. In hoofdstuk 8 beschrijven we de conclusies en aanbevelingen voor respectievelijk bibliotheken, scholen en gemeenten.

2. Gebruik van de monitor op verschillende niveaus

In de landelijke aanpak de Bibliotheek *op school* worden drie niveaus van netwerken onderscheiden die samen werken aan leesbevordering: het strategisch niveau, het beleidsmatig niveau en het uitvoerend niveau. Hieronder schetsen we welke rol de monitor kan spelen voor elk van deze drie niveaus. We gaan hier niet in op de Bibliotheek *op school*, daarvoor zijn andere bronnen beschikbaar (zie www.debibliotheekopschool.nl).

Strategisch niveau

Op het strategisch netwerkniveau van wethouders, raadsleden, schoolbestuurders en bibliotheekbestuurders/-directeuren worden de grote lijnen van onderwijsbeleid en bibliotheekbeleid uitgezet. Dat gebeurt op basis van vragen als: Welke maatschappelijke en economische ontwikkelingen vragen om een antwoord in politiek en beleid? Wat is onze eigen politieke en bestuurlijke visie? Wat wordt de belangrijkste opdracht van het (onderwijs)beleid in de komende periode? Er worden beleidsnota's opgesteld waarin de kaders voor deze onderwerpen voor een periode worden vastgelegd.

In veel gemeenten staat het bestrijden van onderwijsachterstanden hoog op de agenda. Gemeenten ontvangen hiervoor middelen van de landelijke overheid. Tegelijkertijd kampen gemeenten in het algemeen met krimpende budgetten. Ook de onderwijssector heeft te maken met bezuinigingen; bovendien lopen op veel scholen de leerlingenaantallen terug. Deze situatie leidt ertoe dat men, meer dan voorheen, middelen gericht wil inzetten en meer eisen stelt aan de opbrengsten van beleidsmaatregelen. Dit heeft voor de bibliotheek, die in veel gemeenten het slachtoffer dreigt te worden van bezuinigingen, twee consequenties: zij moet zich profileren in haar maatschappelijke rol en zij zal duidelijk moeten maken hoe zij die rol precies waarmaakt. Dat vraagt om een duidelijke visie van de bibliotheek en om bewijs om die visie te onderbouwen. De visie die past bij het (onderwijs)beleid van veel gemeenten is: 'de bibliotheek is er in de eerste plaats om, via het lezen, de (taal)ontwikkeling van kinderen te bevorderen'. Dit is een heldere, eenduidige visie, waar allerlei beleidskeuzes rond de inzet van middelen en menskracht vanzelfsprekend op volgen.

Het bewijs waarmee deze visie wordt onderbouwd is al even eenduidig: kinderen die meer lezen, ontwikkelen zich beter op het gebied van taal. Er is volop bewijs uit wetenschappelijk onderzoek dat dit gegeven keer op keer bevestigt (Mol & Bus, 2011; Krashen, 2004). Het is terecht dat zowel in landelijk als in gemeentelijk beleid zoveel belang wordt gehecht aan de taalontwikkeling; die heeft immers een bepalende invloed op de schoolcarrière van kinderen en daarmee op hun uiteindelijke kansen in de samenleving.

De monitor is een instrument voor beleidsvorming, -monitoring, -evaluatie en -verantwoording.

Bibliotheekbestuurders en -directeuren die opereren in strategische netwerken kunnen dus aansluiten op de prioriteiten in het gemeentelijk beleid, door de bibliotheek te positioneren als educatieve partner van het onderwijs. De monitor wordt hierbij ingezet als instrument voor beleidsvorming, beleidsmonitoring, beleidsevaluatie en beleidsverantwoording.

- **Beleidsvorming.** De meting van de monitor die in dit rapport wordt gepresenteerd biedt basisgegevens om beleid op te formuleren. Welke doelen formuleren we voor de komende periode? Welke knelpunten komen naar voren? Welke leerlinggroepen vragen om voorrang in het beleid? Wat voor bereik streven we na?
- **Beleidsmonitoring.** Zodra het beleid is ingezet, wordt met de monitor jaarlijks gemeten wat de stand van zaken is. Hoeveel scholen worden er bereikt? Hoeveel leerkrachten? Hoeveel leerlingen? Welke veranderingen vinden plaats in het gedrag van leerlingen en leerkrachten? Deze cijfers vormen de input voor de evaluatie van het beleid.
- **Beleidsevaluatie.** De cijfers uit de monitor worden geanalyseerd om vast te stellen of het beleid op de juiste weg is. Bereiken we onze doelstellingen? Zijn de resultaten die we zien ook de resultaten die we voor ogen hadden? Op welke onderwerpen is een extra inspanning nodig? Moeten we nieuwe doelen formuleren?
- **Beleidsverantwoording.** Met de rapportages die de bibliotheek uitbrengt op basis van de monitor, verantwoordt zij ook de inzet van middelen. De rapportages maken immers het bereik van het beleid zichtbaar en de effecten ervan. De gemeente kan op basis van een gemeentelijke rapportage uit de monitor zien hoeveel scholen zijn bereikt door het beleid, welke voorzieningen op die scholen zijn ingericht, wat er wordt gedaan aan deskundigheidsbevordering en welke effecten dit heeft op leerling- en leerkrachtgedrag.

8

Op het strategisch niveau geeft de monitor dus antwoord op de vragen:

- Hoe legitimeren wij onze educatieve rol voor het onderwijs?
- Hoe formuleren, evalueren en verantwoorden wij ons beleid op dit gebied?

Voorwaarde

Een voorwaarde voor het gebruik van de monitor op de hierboven beschreven wijze is dat alle scholen waarop het beleid zich richt eraan deelnemen. Cijfers over bijvoorbeeld bereik worden minder goed bruikbaar zodra het zicht op de totale doelgroep van het beleid niet compleet is: als een gemeente streeft naar twintig schoolbibliotheken en er wordt gerapporteerd dat er op acht scholen schoolbibliotheken gerealiseerd zijn en op zes niet, dan zijn die cijfers weinig waard als er tegelijkertijd nog tien andere scholen met een schoolbibliotheek zijn die niet aan de monitor deelnemen en dus niet in de rapportage meegenomen worden. Ook andere statistische gegevens worden minder relevant als ze niet representatief zijn voor de totale doelgroep van het beleid.

Na het vaststellen van een visie op de educatieve rol van de bibliotheek en het op hoofdlijnen benoemen van doelen en doelgroepen, is het dus belangrijk dat op het strategisch niveau deelname aan de monitor door bibliotheken en doelgroepscholen als voorwaarde wordt gesteld.

Aanknopingspunten

De resultaten van de meting die in deze publicatie gerapporteerd wordt bieden voor bibliotheekbestuurders en -directeuren een aantal inhoudelijke aanknopingspunten om vorm te geven aan het beleid rond de samenwerking tussen de bibliotheeksector en het onderwijs. We kunnen die aanknopingspunten als volgt samenvatten:

- De schoolbibliotheek is aan een opmars bezig. Het aantal schoolbibliotheken neemt toe en dat biedt ongekende kansen om de samenwerking tussen scholen en bibliotheken op een hoger professioneel plan te brengen. Het is zaak om deze ontwikkeling vast te houden en verder door te zetten.
- De facilitering van schoolbibliotheken is beperkt. Een leesconsulent heeft gemiddeld minder dan anderhalf uur per week per school. De schoolbibliotheek is gemiddeld minder dan twee uur per dag open. Het is de vraag wat voor rendement verwacht kan worden met een dergelijk laag niveau van facilitering. Hier ligt een belangrijk vraagstuk voor beleidsbepalers op het strategisch niveau.
- Het beleid zou zich vooral moeten richten op de inhoudelijke samenwerking met leerkrachtenteams. Het blijkt dat leerkrachten op grote schaal kansen laten liggen om het enthousiasme bij kinderen voor lezen vast te houden en te versterken. Leesconsulenten blijken dit op te pakken, maar nog niet in voldoende mate, met name in de kleinere gemeenten.
- De meeste leesconsulenten zijn hoog opgeleid. Het blijkt dat hoogopgeleide leesconsulenten intensiever samenwerken met directies, leerkrachten en ouders. Het is raadzaam om dit beleid door te zetten en de inhoudelijke samenwerking nog centraler te stellen in het werk van leesconsulenten.
- Ouderbetrokkenheid is een gemeenschappelijk belang van scholen en bibliotheken. De monitor laat zien dat betrokken ouders vaker kinderen hebben die graag en veel lezen. Ook scholen zien dat kinderen van betrokken ouders beter presteren. Tegelijkertijd blijkt uit de monitor dat ouders zich steeds minder actief opstellen naarmate het kind ouder wordt. Hier ligt een gemeenschappelijk onderwerp voor school en bibliotheek.
- Alle scholen die doelgroep zijn van het beleid dienen gestimuleerd te worden om deel te nemen aan de monitor. De monitor is namelijk wel representatief op landelijk niveau, maar niet (overal) op gemeentelijk niveau. Hoe meer doelgroepscholen deelnemen aan de monitor, hoe bruikbaar de monitor wordt als beleidsinstrument.

In de conclusies en aanbevelingen in hoofdstuk 8 worden deze aanknopingspunten verder uitgewerkt.

Verskillende deskundigheden

De monitor is een instrument van de bibliotheek, niet van de school. Hij laat zien welke veranderingen de samenwerking tussen bibliotheek en scholen teweegbrengt in termen van leerlinggedrag (lezen en lenen) en leerkrachtgedrag. Effecten op de taalontwikkeling van de kinderen worden indirect zichtbaar, in het leerlingvolgsysteem van de school. Deze scheiding weerspiegelt de verschillende deskundigheden en werkterreinen van bibliotheek en school: de bibliotheek houdt zich bezig met leesplezier en leesbevordering en meet daarvan de effecten; de school geeft taalonderwijs en meet daarvan de effecten. Zij trekken samen op ten behoeve van hun gemeenschappelijk belang: de taalontwikkeling van het kind. De bibliotheek ondersteunt hierin de school en levert ook haar eigen bijdrage. Door gegevens uit de monitor en uit het leerlingvolgsysteem naast elkaar te leggen, wordt het complete beeld zichtbaar.

Beleidsniveau

Op beleidsniveau opereren netwerken van beleidsambtenaren, monitorcoördinatoren, schooldirecteuren en intern begeleiders etc. In deze netwerken worden de uitgangspunten van de strategische notities uitgewerkt in meer concrete maatregelen op het niveau van de bibliotheek en de school. De doelgroepen worden nader gespecificeerd (wijken, scholen), bestemmingen voor budgetten worden uitgewerkt, consequenties voor personeelsbeleid worden in kaart gebracht. De betrokkenen stemmen af, coördineren en sturen medewerkers aan. Op het niveau van de school worden de gemeentelijke beleidsafspraken, in overleg tussen school en bibliotheek, meer specifiek uitgewerkt.

Op het beleidsniveau komt de rol van de monitor als beleidsinstrument concreet uit de verf. De beleidsvorming vindt plaats volgens de cyclus van opbrengstgericht werken: er worden gegevens verzameld, doelen gesteld en werkwijzen bepaald. Met behulp van de monitor worden nieuwe gegevens verzameld om de resultaten te analyseren.

- **Beleidsvorming.** De monitor toont op lokaal niveau de stand van zaken rond lezen en leesbevordering op de scholen. Hieruit komen aandachtspunten voor het beleid naar voren. De keuzes voor doelen en werkwijzen worden genomen in overleg tussen bibliotheek en individuele scholen.

- **Beleidsmonitoring.** Door de vragenlijsten van de monitor af te nemen, verkrijgen school en bibliotheek regelmatig informatie over de onderwerpen waarop de maatregelen zijn gericht.
- **Beleidsevaluatie.** Analyse van de monitorinformatie laat zien of de genomen maatregelen tot de gewenste veranderingen leiden. Zo wordt duidelijk of het beleid succesvol was of dat aanpassingen gewenst zijn.
- **Beleidsverantwoording.** Met de gegevens van de monitor kan de bibliotheek aan de subsidiegever laten zien hoe de middelen voor de bibliotheek zijn ingezet ten behoeve van de educatieve rol van de bibliotheek. De monitor laat zien in hoeverre het beleid dat op strategisch niveau is ingezet en dat op beleidsniveau is uitgewerkt succesvol is, door precies aan te geven hoeveel scholen zijn bereikt en wat op die scholen is uitgevoerd.

Het is de bibliotheek die de gegevens uit de monitor analyseert. Ze rapporteert aan individuele scholen, aan de gemeente en maakt eveneens een analyse voor haar eigen beleid.

Uitvoerend niveau

De educatieve rol van de bibliotheek wordt concreet zichtbaar in de inrichting van voorzieningen en in het dagelijks handelen van betrokkenen op lokaal niveau. In de uitvoering werken leesconsulenten, leescoördinatoren en leerkrachten samen om de beleidsmaatregelen handen en voeten te geven in de dagelijkse schoolpraktijk. Er worden workshops gegeven, er wordt gecoacht, er wordt overlegd over specifieke doelgroepen binnen de school.

Op het uitvoerend niveau biedt de monitor een basis voor een dialoog gericht op de concrete praktijk. De monitor geeft leerkrachten en leesconsulenten antwoord op vragen als:

- Zien we de beoogde veranderingen in het gedrag van de leerlingen?
- Welke leerlingen hebben extra aandacht nodig?
- Wat doen de leerkrachten in de groep om het lezen te stimuleren? Worden alle afspraken uitgevoerd?
- Op welke gebieden kan de bibliotheek (extra) ondersteuning bieden?
- Bereiken we ook effect bij de ouders?

De betrokkenen op uitvoerend niveau zijn verantwoordelijk voor het vullen van de monitor. Zij organiseren ieder jaar het verzamelen van de gegevens. Er worden afspraken gemaakt over het invullen van de digitale vragenlijsten door leerlingen en leerkrachten. De leesconsulent vult haar eigen vragenlijst in.

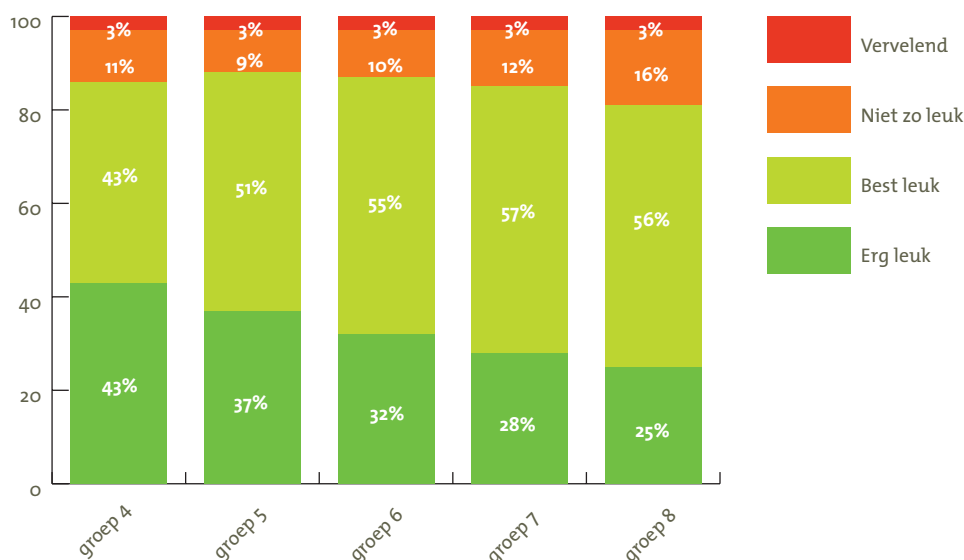

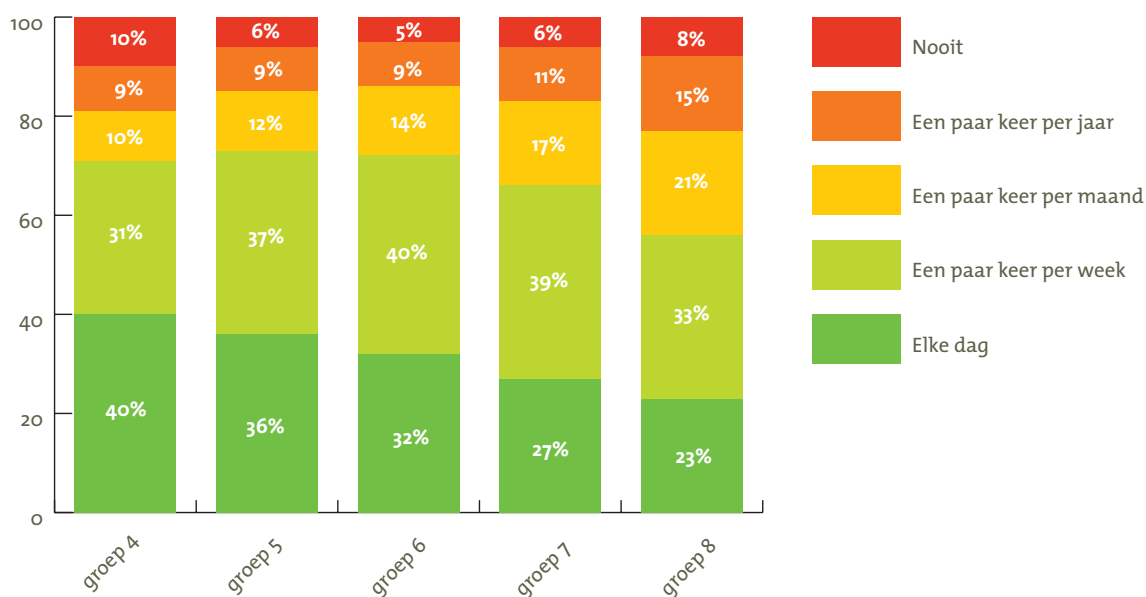
3. Het beeld van de leerling

Leesplezier en leesfrequentie

We kijken eerst naar het leesplezier van de leerlingen en naar de frequentie waarmee zij boeken lezen. De resultaten uit de monitor zijn weergegeven in figuur 1 en 2.

Figuur 1: leesplezier, hoe vind je het om een boek te lezen?

Figuur 2: leesfrequentie, hoe vaak lees je thuis voor je plezier een boek?

De figuren laten zien dat zowel het leesplezier als de leesfrequentie afneemt in de bovenbouw. Het percentage leerlingen dat lezen 'niet zo leuk' of 'vervelend' vindt, stijgt van 12 procent in groep 5 (waar het leesplezier het sterkst is) naar 19 procent in groep 8. Opvallend is ook dat het percentage leerlingen dat aangeeft lezen 'erg leuk' te vinden gestaag daalt van 43 procent in groep 4 naar 25 procent in groep 8.

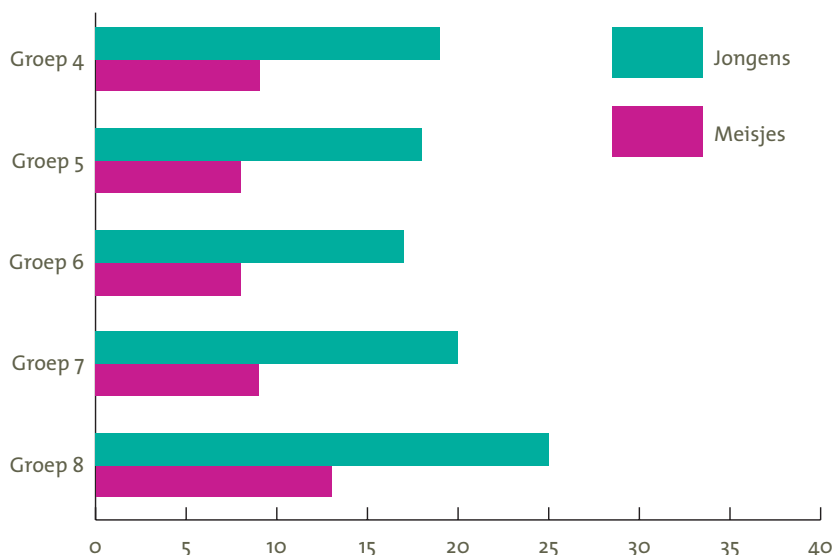
De leesfrequentie laat een overeenkomstig beeld zien. De leesfrequentie is het hoogst in groep 5, waar 73 procent van de leerlingen aangeeft ten minste een paar keer per week thuis voor het plezier een boek te lezen. Het percentage kinderen dat dagelijks thuis leest voor het plezier daalt van 40 procent in groep 4 naar 23 procent in groep 8.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Uit de monitor blijkt dat jongens het minder leuk vinden dan meisjes om te lezen. Over het totaal vindt 20 procent van de jongens het niet leuk, tegenover 9 procent van de meisjes. Van de meisjes leest 4 procent nooit thuis een boek voor het plezier; van de jongens is dit 11 procent.

Figuur 3 laat de verschillen zien tussen percentages jongens en meisjes die aangeven lezen niet leuk te vinden. Figuur 4 toont verschillen in percentages jongens en meisjes die aangeven dagelijks voor het plezier te lezen.

Figuur 3: percentages meisjes en jongens die lezen 'vervelend' of 'niet zo leuk' vinden

Figuur 4: percentages meisjes en jongens die dagelijks thuis voor hun plezier een boek lezen

De dalende trend die we in de eerdere figuren zagen komt duidelijk terug in deze figuren. Daarnaast wordt duidelijk dat er in iedere groep aanzienlijk meer jongens zijn die lezen 'niet zo leuk' of 'vervelend' vinden en aanzienlijk minder jongens die thuis dagelijks voor hun plezier een boek lezen.

Leesplezier en leesfrequentie nemen af in de bovenbouw van de basisschool. Jongens lezen minder graag en minder vaak dan meisjes.

Boekenbezit

Er zijn bijna geen kinderen die thuis geen boeken hebben; dit geldt voor ongeveer 2 procent van de jongens en 1 procent van de meisjes. Het boekenbezit van jongens en meisjes loopt, ondanks het verschil in enthousiasme voor lezen, niet ver uiteen. Opvallend is dat er iets meer jongens (18%) dan meisjes zijn (14%) die zeggen meer dan 100 boeken te bezitten.

Leesvoorkeuren

De monitor geeft een helder beeld van de leesvoorkeuren van jongens en meisjes. De leerlingen geven op een lijst aan over welke onderwerpen zij het liefst lezen. In een open categorie 'ander onderwerp' kunnen zij zelf onderwerpen noemen die niet op de lijst staan. Hieronder hebben we de belangrijkste uitkomsten per groep samengevat. Voor iedere groep hebben we voor de jongens en de meisjes afzonderlijk aangegeven wat de vijf populairste onderwerpen zijn. Waar de percentages heel dicht bij elkaar liggen, hebben we de onderwerpen geclusterd.

GROEP 4

Jongens

1. Sport
2. Dieren
3. Griezelen
4. Oorlog
5. Natuur

Meisjes

1. Dieren
2. Sprookjes
3. Vriendschap
4. Natuur
5. School/sport/ griezelen

Voor de jongens in groep 4 staat sport op nummer 1. Jongens lezen minder graag sprookjes of over geschiedenis, school en verliefdheid. Meisjes in groep 4 lezen graag sprookjes. Ook vriendschap is bij deze meisjes een populair onderwerp. Zowel jongens als meisjes in groep 4 lezen graag boeken over dieren of de natuur. Opvallend is dat verliefdheid en humor in groep 4 de top vijf niet halen, terwijl deze onderwerpen in de bovenbouw zeer populair worden.

GROEP 5

Jongens

1. Sport
2. Dieren
3. Griezelen
4. Oorlog
5. Natuur/humor

Meisjes

1. Dieren
2. Vriendschap
3. Griezelen
4. Natuur
5. Sprookjes

De voorkeuren van de jongens in groep 5 veranderen nauwelijks ten opzichte van groep 4. Wel doet humor zijn intrede op een gedeelde vijfde plaats. Op de zesde plaats staat bij jongens overigens het onderwerp techniek. Dat onderwerp wordt in alle groepen stevast genoemd door ruim 20 procent van de jongens. Bij de meisjes in groep 5 wordt griezelen populair, terwijl sprookjes zakken naar de vijfde plaats. Zowel jongens als meisjes in groep 5 lezen graag over dieren, griezelen en de natuur.

GROEP 6

Jongens

1. Sport
2. Griezelen
3. Humor
4. Dieren
5. Oorlog

Meisjes

1. Dieren
2. Vriendschap
3. Griezelen
4. Humor
5. Verliefdheid

Bij de jongens in groep 6 stijgt humor naar de derde plaats. Boeken over dieren zakken van de tweede naar de vierde plaats. Sprookjes, school, vriendschap en verliefdheid scoren het laagst. Bij de meisjes in groep 6 verschijnen humor en verliefdheid in de top vijf. Boeken over de natuur zijn niet meer in trek. Techniek, oorlog en andere landen scoren bij meisjes het laagst. Zowel jongens als meisjes in groep 6 lezen graag over dieren, griezelen en humor.

GROEP 7

Jongens

1. Humor
2. Sport
3. Griezelen
4. Oorlog
5. Dieren

Meisjes

1. Vriendschap
2. Humor
3. Verliefdheid
4. Griezelen/dieren
5. Ander onderwerp

Humor staat bij de jongens in groep 7 op een stevige eerste plaats. Sport blijft een interessant onderwerp. Boeken over dieren zakken naar de vijfde plaats. De jongens hebben nauwelijks interesse in boeken over school, vriendschap, verliefdheid en sprookjes. De meisjes in groep 7 lezen graag over vriendschap, humor en verliefdheid. Ook griezen en dierenboeken blijven interessant. Andere landen, oorlog, techniek en geschiedenis scoren bij de meisjes het laagst. Zowel jongens als meisjes in groep 7 lezen graag over humor, griezen en dieren.

GROEP 8

Jongens

1. Humor
2. Sport
3. Oorlog
4. Griezelen
5. Ander onderwerp

Meisjes

1. Vriendschap
2. Humor
3. Verliefdheid
4. Griezelen
5. Dieren

Voor de jongens in groep 8 blijven, naast humor, sport en oorlog populaire onderwerpen. Ze hebben nog steeds nauwelijks interesse in boeken over vriendschap of verliefdheid. Ook boeken met sprookjes of boeken over andere landen of school zijn niet in trek bij de jongens. Bij de meisjes in groep 8 zijn vriendschap, humor en verliefdheid de populairste onderwerpen. Techniek, andere landen en natuur scoren bij hen het laagst. Zowel jongens als meisjes in groep 8 lezen graag over humor en griezen. De interesse in boeken over dieren neemt af.

Totaal

Als we kijken naar het totale beeld van de vijf populairste onderwerpen bij jongens en meisjes in groep 4 tot en met 8, is het beeld vrij helder: sport en oorlog zijn echte jongensonderwerpen; vriendschap en verliefdheid zijn echte meisjesonderwerpen. Zowel jongens als meisjes houden van boeken over humor, griezen en dieren.

Jongens lezen graag over sport en oorlog; meisjes over vriendschap en verliefdheid. Zowel jongens als meisjes houden van boeken met humor, griezenboeken en boeken over dieren.

Voorkeuren voor soorten leesmateriaal

De monitor vraagt ook naar voorkeuren voor soorten leesmateriaal. De leerlingen geven aan op een lijst wat voor soort materiaal zij graag lezen: prentenboeken, leesboeken, strips, informatieve boeken, tijdschriften en poëzie. Ook hier zien we verschillen en overeenkomsten tussen jongens en meisjes. Zowel jongens als meisjes geven een duidelijke voorkeur aan voor leesboeken en strips. Bij jongens scoren strips vanaf groep 5 iets hoger dan leesboeken; bij de meisjes zijn leesboeken vanaf groep 4 tot en met groep 8 favoriet. Bij de jongens staan informatieve boeken vanaf groep 4 tot en met 8 op de derde plaats. Bij de meisjes is het beeld afwisselender. In groep 4 wordt de derde plaats ingenomen door poëzie, in groep 5 door informatieve boeken, tijdschriften en poëzie en in groep 6 door tijdschriften. In groep 7 en 8 staan bij de meisjes tijdschriften en strips op respectievelijk de tweede en derde plaats.

Jongens en meisjes hebben een duidelijke voorkeur voor leesboeken en strips. Bij meisjes zijn ook tijdschriften populair.

Profiel van de enthousiaste lezer

De monitor maakt het mogelijk om een profiel van 'de enthousiaste lezer' op te stellen. De enthousiaste lezer is geen wereldvreemde boekenwurm, maar gewoon een kind dat op verschillende manieren in houding en gedrag laat zien dat het lezen leuk vindt. Het profiel heeft de volgende kenmerken:

De enthousiaste lezer

- vindt lezen leuk
- leest ten minste een paar keer per week thuis voor zijn/haar plezier
- vindt het leuk als hij/zij in de klas een boek moet lezen
- gaat ten minste een paar keer per maand naar de openbare bibliotheek en vindt dat leuk
- vindt het leuk als de leerkracht iets vertelt over een boek
- bezit ten minste 20 boeken

In de meting van 2012-2013 voldoet 8 procent van de leerlingen aan dit profiel. Wie zijn deze leerlingen? Ze hebben met andere lezers gemeen dat zij houden van boeken met humor en van griezelige boeken. Er zijn ook verschillen. De enthousiaste lezer komt het meest voor in de groepen 5, 6 en 7; is vaker een meisje (twee van de drie); leest vaker over school, geschiedenis en vriendschap; leest vaker informatieve boeken; en krijgt vaker een boek cadeau.

Leerlinggewicht en lezen

We hebben voor deze rapportage gegevens uit de monitor gekoppeld aan gegevens over leerlinggewichten. Een leerling met een gewicht is een kind van (een) laagopgeleide ouder(s). Als we kijken naar het percentage gewichtenleerlingen op scholen, dan onderscheiden we drie categorieën scholen: categorie 1 (0-25% gewichtenleerlingen), categorie 2 (25-50% gewichtenleerlingen) en categorie 3 (meer dan 50% gewichtenleerlingen).

Als we de gegevens over leesplezier en leesgedrag uit de monitor koppelen aan gegevens over leerlinggewichten, dan zien we geen noemenswaardige verschillen tussen scholen met veel en scholen met weinig gewichtenleerlingen als het gaat om leesplezier en leesfrequentie. Er is wel een opvallend verschil waar het gaat om boekenbezit en bibliotheekbezoek. Op scholen in categorie 1 bezit 70 procent van de leerlingen meer dan 20 boeken; op scholen in categorie 2 is dit iets meer dan 50 procent en op scholen in categorie 3 iets minder dan 40 procent. Dit gegeven verklaart mogelijk mede een verschil in bibliotheekbezoek: bijna 30 procent van de leerlingen van scholen in categorie 2 en 3 geeft aan een paar keer per week de bibliotheek te bezoeken; op scholen in categorie 1 is dit 15 procent.

Leerlingen op scholen met veel gewichtenleerlingen bezitten minder boeken en gaan vaker naar de bibliotheek.

HERE I AM!
WHAT ARE YOU?

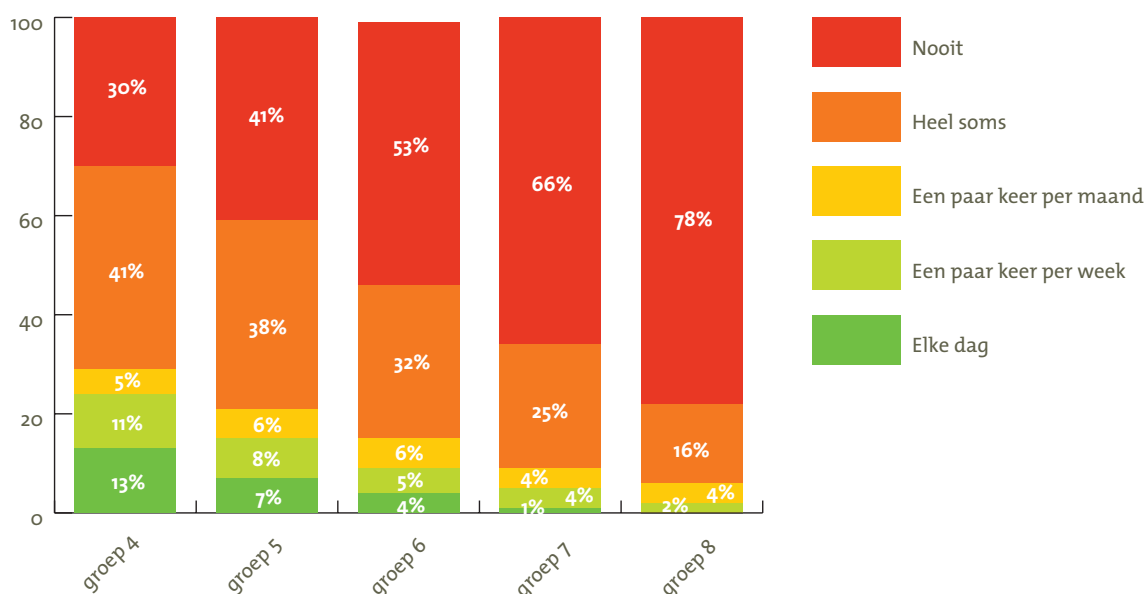
De
paraplu

4. Het beeld van de ouders

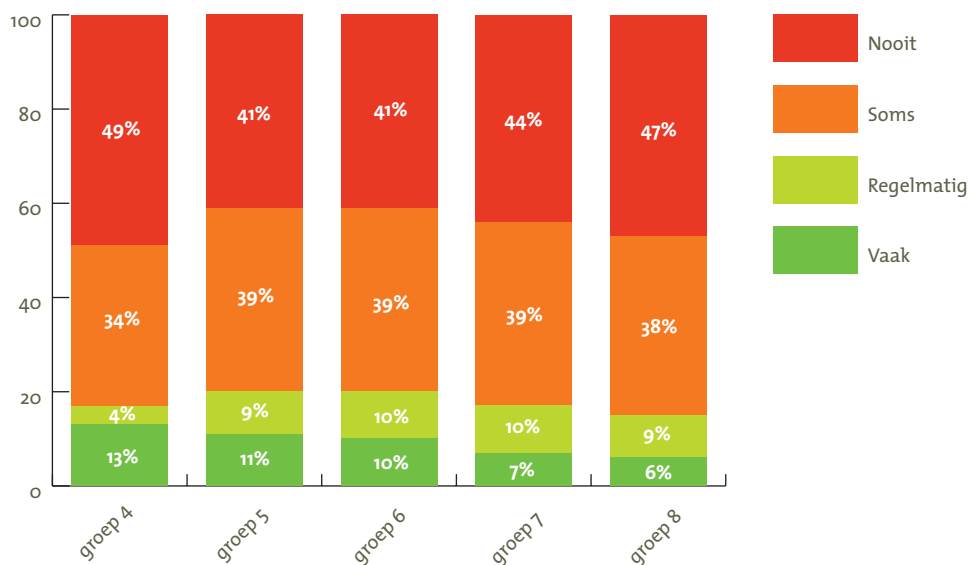
Activiteiten van ouders

Via drie vragen aan de leerlingen geeft de monitor zicht op de rol van de ouders in de leescultuur thuis. Deze vragen hebben betrekking op het voorlezen thuis, gesprekken over boeken en bibliotheekbezoek. In figuur 5, 6 en 7 zijn de resultaten van deze drie vragen weergegeven.

Figuur 5: voorlezen thuis, mijn moeder of vader leest mij thuis voor

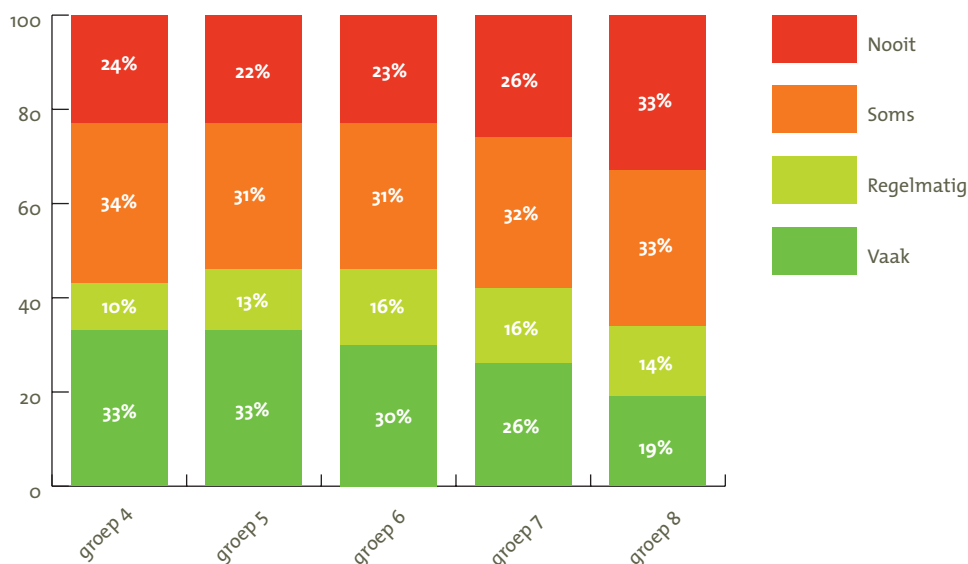
De figuur laat zien dat vanaf groep 4 de ouders steeds minder voorlezen. In groep 4 leest bijna een kwart van de ouders ten minste een paar keer per week voor; in groep 8 is dit gedaald tot minder dan 6 procent. Het percentage ouders dat nooit voorleest stijgt van 30 procent in groep 4 tot bijna 80 procent in groep 8.

Figuur 6: praten met ouders over boeken, mijn moeder of vader praat met mij over boeken

Ouders praten weinig met hun kinderen over boeken. Gemiddeld praat 17 procent van de ouders geregeld met hun kind over boeken. Meer dan 40 procent doet dit nooit. Het beeld verandert niet veel tussen groep 4 en groep 8.

Figuur 7: bibliotheekbezoek met ouders, mijn moeder of vader gaat met mij naar de bibliotheek

Gemiddeld gaat 42 procent van de ouders 'vaak' of 'regelmatig' met hun kind naar de bibliotheek; ruim een kwart gaat nooit met hun kind naar de bibliotheek. In groep 8 neemt het gezamenlijke bibliotheekbezoek duidelijk af.

De leerlingen is ook gevraagd van wie zij tips krijgen voor leuke boeken. Gemiddeld noemt bijna de helft van de leerlingen de ouders als tipgever. Deze ouderrol neemt af naarmate de leerlingen ouder worden: in groep 4 worden ouders door ruim de helft van de leerlingen genoemd, in groep acht is dit gedaald tot ongeveer een derde.

In de bovenbouw van de basisschool lezen ouders steeds minder voor, gaan ze minder vaak met hun kind naar de bibliotheek en geven ze hun kind minder boekentips. Ouders praten weinig met hun kind over boeken.

Profiel van de betrokken ouder

Op basis van de gegevens in de monitor hebben we een profiel van 'de betrokken ouder' opgesteld. De betrokken ouder voldoet aan de volgende kenmerken:

18

De betrokken ouder

- leest thuis geregeld voor
- gaat met zijn/haar kind naar de bibliotheek
- praat met zijn/haar kind over boeken
- geeft zijn/haar kind tips over leuke boeken

Van de leerlingen in de monitor voldoet 14 procent van de ouders aan het bovenstaande profiel. De invloed van ouders op het lezen van hun kinderen is aanzienlijk, zoals ook uit ander onderzoek blijkt (Huysmans, 2013; Notten, 2011; Verboord, 2003; De Graaf, 2000). Dit wordt bevestigd door de gegevens uit de monitor. Als we de gegevens van de leerlingen koppelen aan het profiel van de betrokken ouder en we vergelijken dit met de kinderen van ouders die niet aan het profiel voldoen, ontstaat het volgende beeld.

Kinderen van betrokken ouders:

- vinden lezen vaker leuk (45% vs. 30%)
- lezen vaker dagelijks thuis voor hun plezier (42% vs. 29%)
- komen vaker in de openbare bibliotheek (94% vs. 77%)
- vinden het vaker 'erg leuk' om een boek te moeten lezen in de klas (30% vs. 19%)
- vinden het vaker 'erg leuk' als de leerkracht iets vertelt over een boek (42% vs. 28%)

Kinderen van betrokken ouders vinden lezen leuker, lezen vaker en komen vaker in de bibliotheek.

5. Het beeld van de leerkrachten

Uit de monitor blijkt dat leesbevordering een bekend onderwerp is voor leerkrachten. Bijna 90 procent van alle leerkrachten geeft aan ten minste een paar keer per jaar met het team te overleggen over leesbevordering; en meer dan 90 procent neemt ten minste een paar keer per jaar deel aan een project rondom leesbevordering. De leerkrachten geven op de vragenlijsten van de monitor ook aan wat zij in de klas doen om het lezen te bevorderen. Hieronder vatten we de belangrijkste resultaten samen.

Vrij lezen

Onder vrij lezen verstaan we ingeroosterde tijd voor zelfstandig lezen vanaf groep 4. Tijdens het vrij lezen lezen de leerlingen in een boek van hun eigen keuze. Vrij lezen is een effectief middel om leerlingen enthousiast te maken en te houden voor lezen en om leerlingen 'leeskilometers' te laten maken. Veel lezen is van groot belang voor de taalontwikkeling, omdat onderzoek laat zien dat leerlingen die veel lezen hoger scoren op toetsen voor taal en rekenen (zie Kortlever & Lemmens 2012; Mol, 2010; Krashen, 2004).

Tabel 1 geeft weer hoeveel tijd de scholen in de monitor gemiddeld hebben ingeroosterd voor vrij lezen.

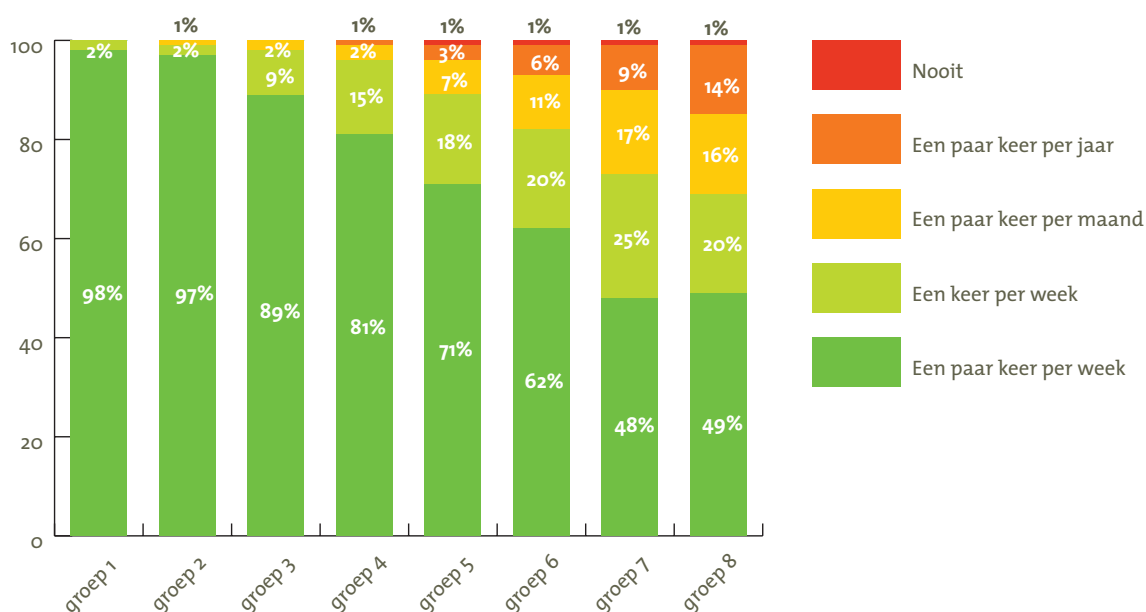
Groep	gemiddeld aantal minuten vrij lezen per week
4	92
5	93
6	92
7	90
8	91

Scholen roosteren gemiddeld anderhalf uur per week in voor vrij lezen, dat is ruim een kwartier per dag. Dat komt overeen met het advies op de kwaliteitskaart leesbevordering van de PO-Raad².

Tabel 1: tijd voor vrij lezen

Voorlezen

Voor kinderen die nog niet kunnen lezen is voorlezen een belangrijke manier om kennis te maken met 'boekentaal'. Kennis van boekentaal bereidt kinderen voor op het zelf lezen van teksten in de midden- en bovenbouw van de basisschool. Als kinderen eenmaal zelf kunnen lezen blijft voorlezen nodig, bijvoorbeeld door hen te laten kennismaken met boeken die zij zelf niet kunnen lezen of boeken die zij zelf niet snel zouden kiezen. Voorlezen is dus niet alleen belangrijk voor jonge kinderen.

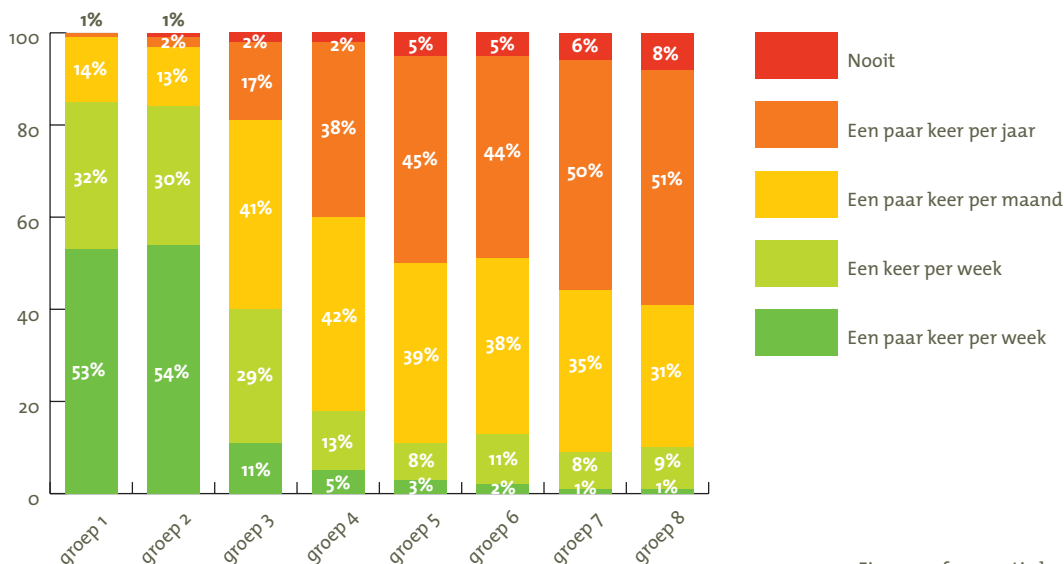

Figuur 8: hoe vaak lezen leerkrachten voor in hun groep?

Er wordt veel voorgelezen in de groepen, vooral in de onderbouw. Tot en met groep drie wordt bijna overal een paar keer per week voorgelezen. In de hogere groepen neemt de frequentie van het voorlezen gestaag af. In groep 8 leest de helft van de leerkrachten een paar keer per week voor; 15 procent leest zelden of nooit voor.

Boekintroductions

Bij een boekintroduction laat de leerkracht een boek zien aan de klas, vertelt er kort iets over en leest er eventueel een klein stukje uit voor. Een boekintroduction duurt een paar minuten en wordt gezien als een effectieve manier om leerlingen nieuwsgierig te maken naar boeken. Figuur 9 geeft weer hoe vaak leerkrachten boekintroductions doen in hun groep.

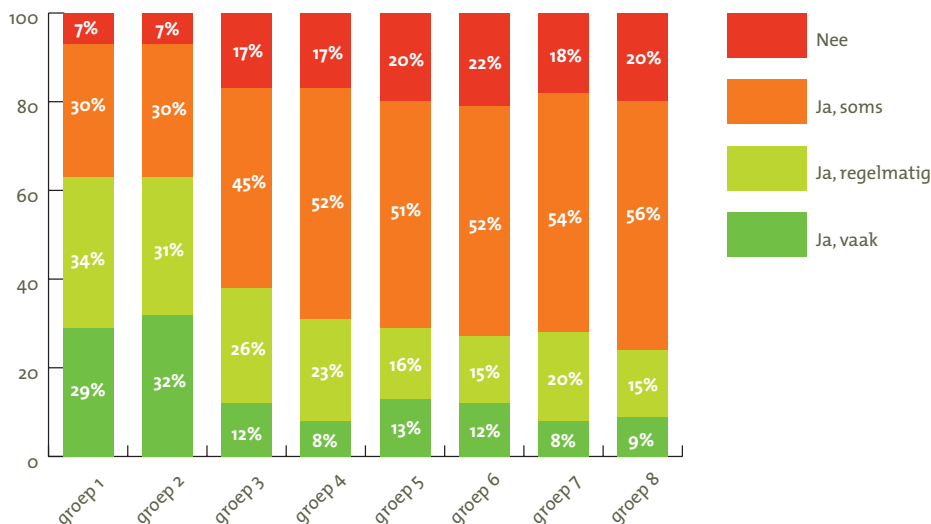
Figuur 9: frequentie boekintroduction

Uit de figuur blijkt dat boekintroductions in groep 1 en 2 vaak voorkomen; meer dan de helft van de kleuterleerkrachten doet dit zelfs meerdere keren per week. In groep 3 neemt de frequentie fors af en in de hogere groepen daalt de frequentie verder. In groep 8 wordt in meer dan de helft van de gevallen hoogstens een paar keer per jaar een boekintroduction uitgevoerd.

Gebruik van boekencollecties bij zaakvakken

Boekencollecties kunnen een verrijking zijn voor het onderwijs in de zaakvakken, zoals geschiedenis en aardrijkskunde³. Verhalenboeken en informatieboeken worden gebruikt tijdens voorlezen, vrij lezen of thuis, om de kennis van het lesonderwerp te verbreden en te verdiepen.

Figuur 10 laat zien hoe vaak leerkrachten boekencollecties gebruiken bij zaakvakken.

Figuur 10: gebruik van boekencollecties bij zaakvakken

³ In de vragenlijsten wordt overigens niet gesproken van zaakvakken, maar van wereldoriënterende onderwerpen, zodat ook de lagere groepen, die geen zaakvakken kennen, deze vraag kunnen beantwoorden.

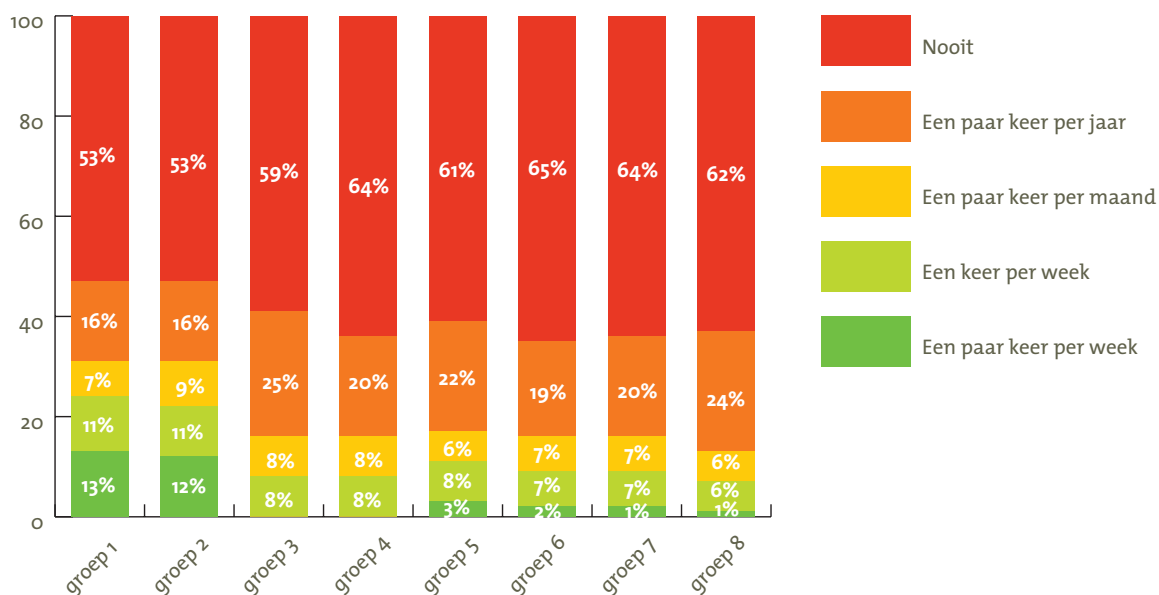
Uit de resultaten blijkt dat leerkrachten over het algemeen, met name in de midden- en bovenbouw, niet erg gewend zijn om boekencollecties bij hun zaakvakonderwijs te gebruiken. In groep 1 en 2 gebeurt dit in meer dan de helft van de gevallen 'vaak' of 'regelmatig'. Vanaf groep 3 neemt dit sterk af, tot minder dan een kwart in groep 8.

Boekenkring

Een boekenkring is een klassikale activiteit waarbij de leerkracht en de leerlingen een kwartier tot een half uur informeel praten over boeken en lezen. De leerkracht leidt het gesprek en stelt vragen over de beleving van het verhaal, de inhoud van het verhaal, de aard van de personages, de auteur, overeenkomsten en verschillen tussen boeken enzovoort. Het doel is om een leescultuur in de klas te creëren door leerlingen te laten kennismaken met boeken, genres en auteurs en door leeservaringen uit te wisselen. De boekenkring wordt gezien als alternatief voor de traditionele boekspreekbeurt, die in de praktijk vaak weinig effectief lijkt om met de leerlingen betekenisvolle gesprekken te voeren over lezen. De boekspreekbeurt is overigens een bekend verschijnsel in de bovenbouw: ongeveer de helft van de leerkrachten laat daar ten minste een paar keer per maand een boekspreekbeurt geven.

Figuur 11 laat zien hoe vaak leerkrachten een boekenkring organiseren in hun groep.

Figuur 11: frequentie boekenkring in de groep

Uit het figuur blijkt dat de boekenkring weinig wordt ingezet. In alle groepen doet een ruime meerderheid van de leerkrachten dit of helemaal niet of een paar keer per jaar. Alleen in de kleutergroepen wordt de boekenkring door meer dan 30 procent van de leerkrachten ten minste een paar keer per maand uitgevoerd. In de bovenbouw ligt dit rond de 15 procent.

Profiel van de leesbevorderende leerkracht

De monitor maakt het mogelijk om te werken met een profiel van 'de leesbevorderende leerkracht'. Het profiel ziet er als volgt uit.

De leesbevorderende leerkracht

- leest ten minste een paar keer per week voor
- gaat ten minste een paar keer per maand met de groep naar de bibliotheek (schoolbibliotheek of openbare bibliotheek)
- introduceert ten minste een paar keer per maand een boek in de groep
- houdt regelmatig een boekenkring
- maakt gebruik van boekencollecties bij zaakvakken/wereldoriënterende onderwerpen

Van de leerkrachten in de monitor voldoet 8 procent aan het bovenstaande profiel. Als we het profiel van de leesbevorderende leerkracht koppelen aan gegevens over leerlinggewichten, omvang van de gemeente en schoolgrootte, dan zien we geen grote verschillen. De kleine verschillen die er zijn laten het volgende beeld zien. De leesbevorderende leerkracht:

- komt vaker voor in kleinere gemeenten
- komt iets vaker voor op scholen in categorie 1 (0-25% gewichtenleerlingen)
- komt vaker voor op kleine scholen
- komt vaker voor in de kleuterbouw

Bijna alle leerkrachten overleggen over leesbevordering en nemen een aantal keren per jaar deel aan een leesbevorderingsproject. Leesbevorderend gedrag in de klas is het sterkst in de kleutergroepen. Voorlezen, boekintroductions en gebruik van boekencollecties bij zaakvakken nemen af in de midden- en bovenbouw. De boekenkring komt weinig voor.

6. Het beeld van de leesconsulenten

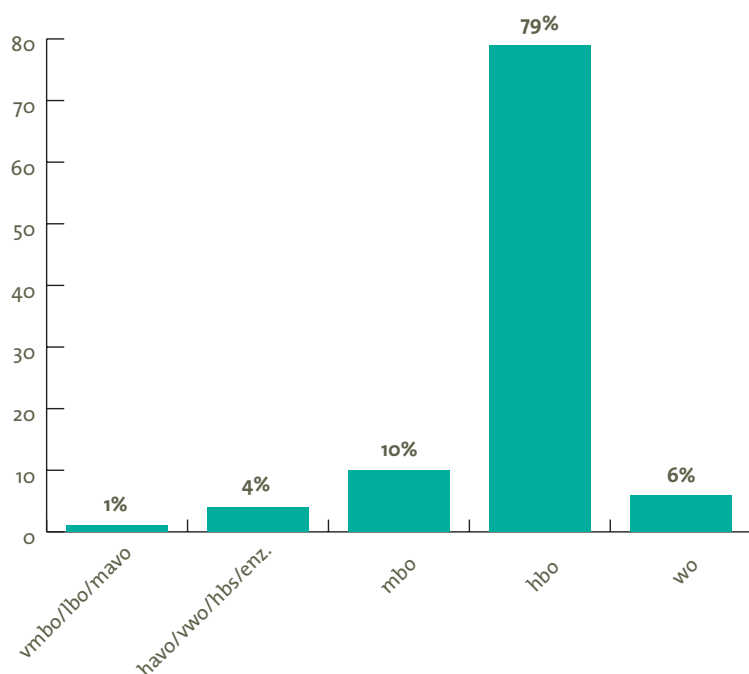
De leesconsulenten beantwoorden in de monitor vragen over hun aanstelling, hun opleiding, hun activiteiten en het leesbevorderingsbeleid van de school (waaronder de ingeroosterde tijd voor leesbevorderende activiteiten).

Aanstelling

Het aantal uren waarvoor een leesconsulent is aangesteld voor het werk op de school is gemiddeld iets minder dan anderhalf uur. Dit wordt aangevuld met gemiddeld tweeënhalf uur 'elders'.⁴ Bijna twee derde van de leesconsulenten geeft aan minder dan een uur per week per school te hebben. De hoger opgeleide leesconsulenten (hbo of hoger) hebben gemiddeld bijna twee uur per week per school; de consulenten die lager opgeleid zijn hebben gemiddeld een uur per week per school.

Opleiding

Figuur 12 laat zien wat de hoogste opleiding is die de leesconsulenten hebben afgerond.

Figuur 12: opleidingsniveau leesconsulenten

Van de leesconsulenten is een grote meerderheid (85%) hoog opgeleid, met een afgeronde hbo- of wo-opleiding. Van de niet-hoogopgeleide consulenten heeft 10 procent een mbo-opleiding gevolgd en hebben de overige voortgezet onderwijs afgerond. Een grote meerderheid van de leesconsulenten heeft bijscholing gevolgd (niet opgenomen in dit figuur). Van de hoogopgeleide leesconsulenten is dat ongeveer drie kwart en van de andere groep is dat 91 procent.

Werkzaamheden

Leesconsulenten werken met leerlingen, leerkrachten, directie, ouders en vrijwilligers. Hieronder staan de werkzaamheden die het meest genoemd worden door leesconsulenten:

1. activiteiten uitvoeren in de groep (60%)
2. leerkrachten adviseren over boekgebruik bij zaakvakken (50%)
3. teamvergaderingen bijwonen (40%)
4. vrijwilligers aansturen (40%)
5. workshops en trainingen geven aan leerkrachten (40%)
6. optreden op informatieavonden voor ouders (40%)

Kleinere percentages leesconsulenten noemen ook activiteiten als activiteiten organiseren in de schoolbibliotheek, leerkrachten adviseren over individuele leerlingen, helpen bij beleid opstellen en allerlei administratieve en organisatorische werkzaamheden.

Er bestaat een verband tussen het initiële opleidingsniveau van de leesconsulenten en verscheidene van hun werkzaamheden, zoals de onderstaande tabel laat zien.

Werkzaamheden	Niet-hoogopgeleid*	Hoogopgeleid**
Activiteiten uitvoeren in de groep	39%	61%
Adviseren over boekgebruik bij zaakvakken	39%	51%
Deelnemen aan teamvergaderingen	39%	44%
Vrijwilligers aansturen	30%	42%
Workshops en trainingen geven aan leerkrachten	30%	41%
Optreden op informatieavonden voor ouders	21%	42%
Leesbevorderingsbeleid helpen opstellen	6%	24%
Leerkrachten adviseren over individuele leerlingen	6%	25%

Tabel 2: werkzaamheden en opleiding leesconsulenten

* vmbo/mbo/havo/vwo

** hbo/wo

De tabel laat zien dat de hoger geschoolde leesconsulenten meer in de groep komen, vaker leerkrachten adviseren en trainen, vaker optreden op ouderavonden en meer betrokken zijn bij het opstellen van leesbevorderingsbeleid op school.

Er is ook een verband tussen het gevolgd hebben van bijscholing en de activiteiten van de leesconsulent, zoals de onderstaande tabel laat zien.

Werkzaamheden	Geen bijscholing	Wel bijscholing
Activiteiten uitvoeren in de groep	55%	59%
Adviseren over boekgebruik bij zaakvakken	31%	55%
Workshops en trainingen geven aan leerkrachten	30%	43%
Optreden op informatieavonden voor ouders	31%	42%
Leesbevorderingsbeleid helpen opstellen	27%	21%
Leerkrachten adviseren over individuele leerlingen	11%	26%
Deelnemen aan teamvergaderingen	35%	46%
Leerkrachten adviseren over individuele leerlingen	6%	25%

Tabel 3: werkzaamheden en bijscholing leesconsulenten

Uit de tabel blijkt dat leesconsulenten die bijscholing gevolgd hebben vaker adviseren over boekgebruik bij zaakvakken, vaker workshops en trainingen geven aan leerkrachten, vaker optreden op ouderavonden, vaker leerkrachten adviseren over individuele leerlingen en vaker deelnemen aan teamvergaderingen.

Leesconsulenten en leerlinggewichten

Als we het percentage gewichtenleerlingen van scholen koppelen aan het opleidingsniveau van de leesconsulent die er werkt, dan zien we het volgende beeld.

Schoolcategorie naar leerlinggewicht	Niet-hoogopgeleid	Hoogopgeleid
Categorie 1 (0-25%)	55%	75%
Categorie 2 (25-50%)	32%	16%
Categorie 3 (50-100%)	13%	9%

Tabel 4: schoolcategorie en opleiding leesconsulent

De tabel laat zien dat de hoger opgeleide leesconsulent meer voorkomt op scholen met weinig gewichtenleerlingen en minder op scholen met 25 tot 50 procent gewichtenleerlingen. Op scholen met hoge percentages gewichtenleerlingen zijn de twee onderscheiden opleidingsniveaus ongeveer gelijk verdeeld.

Kijken we naar de activiteiten van leesconsulenten naar schoolcategorie, dan blijkt dat leesconsulenten op scholen uit categorie 3 op een aantal punten duidelijk actiever zijn dan leesconsulenten op scholen uit categorie 1 en 2. Het gaat dan om het geven van workshops aan leerkrachten en ouders, het helpen opstellen van beleid en het adviseren over boekgebruik bij zaakvakken. De omvang van de aanstelling verschilt tussen de schoolcategorieën: leesconsulenten op scholen in categorie 1 en 2 hebben gemiddeld anderhalf uur per week; op scholen in categorie 3 is dit bijna tweeënhalf uur per week.

Leesconsulenten en grootte gemeente

Er is een opvallend verschil tussen leesconsulenten in grotere gemeenten (G37) en leesconsulenten in de kleinere gemeenten als we kijken naar hun werkzaamheden. Leesconsulenten in kleinere gemeenten werken minder direct samen met het team en met ouders (bijwonen teamvergaderingen, workshops geven aan leerkrachten en ouders, leerkrachten adviseren over boekgebruik in de klas). Zij begeleiden vaker leerlingen in de schoolbibliotheek en organiseren vaker activiteiten in de schoolbibliotheek. Ook is er verschil in de omvang van de aanstelling per school: in grotere gemeenten hebben leesconsulenten ruim tweeënhalf uur per school, in de kleinere gemeenten is dit minder dan anderhalf uur.

De meeste leesconsulenten zijn hoogopgeleid en hebben bijscholing gevolgd. Leesconsulenten met een hogere opleiding en leesconsulenten die een bijscholingscursus hebben gevolgd werken meer samen met leerkrachten, ouders en directies.

7. Het beeld van de schoolbibliotheek

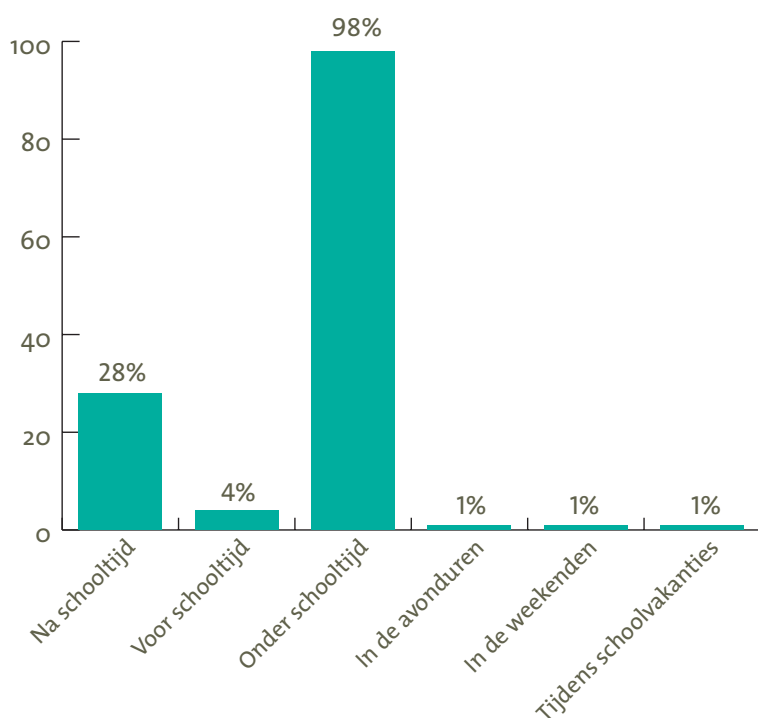
De bibliotheek in de school maakt het mogelijk om boeken en ander leesmateriaal dicht bij de leerlingen te brengen. 'We willen honderd procent bereik' is een van de argumenten die bibliotheken gebruiken om een bibliotheekvoorziening in de school in te richten. Andere voordelen van een bibliotheek in de school zijn het bieden van een maatwerkcollectie (op basis van de gegevens uit de monitor) en de mogelijkheid om het leerkrachtenteam de ondersteuning te bieden die past bij het taalbeleid en ouderbeleid van de school. De ondersteuning aan leerkrachten en ouders is in de vorige paragraaf aan bod geweest onder de noemer 'werkzaamheden van leesconsulenten'. Nu kijken we naar de kenmerken van de bibliotheek in de school zelf.

De schoolbibliotheek

Op 68 procent van de 354 scholen in de monitor is een schoolbibliotheek aanwezig. De collectie bestaat gemiddeld uit ruim 1.500 boeken, wat neerkomt op bijna 9 boeken per leerling.

Openingstijden

Figuur 13 toont op welke tijden de schoolbibliotheek geopend is.

Figuur 13: openingstijden schoolbibliotheek

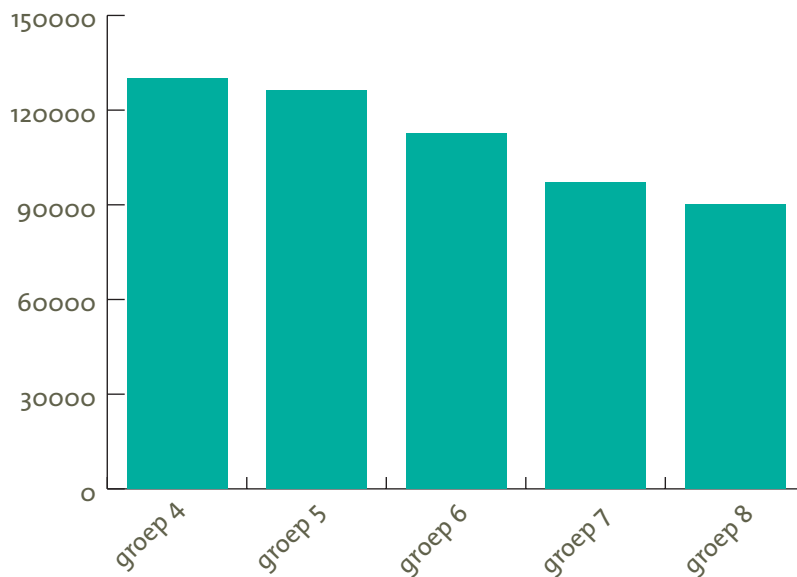
Vrijwel alle schoolbibliotheken zijn geopend onder schooltijd. Een kleine 30 procent is ook geopend na schooltijd. Openingstijden voor schooltijd, in de avonden, in weekenden of tijdens schoolvakanties komen nauwelijks voor. Gemiddeld is de schoolbibliotheek 9,7 uur per week open; dat is minder dan 2 uur per schooldag.

Collectie

De collectie van de schoolbibliotheek bestaat gemiddeld uit 1.524 boeken (exclusief leerboeken). Dat komt neer op bijna 9 boeken per leerling – iets boven het aantal van 8 dat de sector zelf hanteert als optimale norm⁵. Jaarlijks wordt gemiddeld 7 procent van de collectie vervangen.

Uitleen

Het aantal uitleningen door schoolbibliotheken en openbare bibliotheken wordt om technische redenen samengevoegd. Figuur 14 laat zien hoeveel uitleningen er geregistreerd zijn, verdeeld naar de groepen vanaf groep 4.

Figuur 14: aantal uitleningen per groep

We zien in het figuur ruwweg hetzelfde patroon als in de figuren over leesplezier en leesfrequentie: naar het einde van de basisschool dalen de uitleningen. In groep 8 is het aantal uitleningen het laagst. Op een kwart van de scholen in de monitor kunnen de leerlingen (ook) digitaal lenen, dat wil zeggen dat zij via het internet boeken reserveren, die vervolgens op school worden bezorgd. Drie kwart van de scholen in de monitor maakt gebruik van de mogelijkheid om collecties aan te vragen bij de bibliotheek (bijvoorbeeld wisselcollecties of projectcollecties).

Schoolbibliotheek en leerlinggewichten

Als we de gegevens van de schoolbibliotheek combineren met schoolcategorieën naar leerlinggewicht, zien we enkele opvallende verschillen. Scholen in categorie 3 (met de hoogste percentages gewichtenleerlingen) beschikken minder vaak over een schoolbibliotheek dan scholen met minder gewichtenleerlingen (categorie 1, 2 en 3 respectievelijk 68, 71 en 50 procent). Ook zijn schoolbibliotheken op scholen uit categorie 3 vaak minder lang open. Op 67 procent van deze scholen is de schoolbibliotheek 6 uur per week of minder open; voor scholen uit categorie 1 en 2 zijn de overeenkomstige percentages 59 en 47. De schoolbibliotheek is na schooltijd minder vaak open op scholen uit categorie 3; dit komt voor op 13 procent van de scholen in deze categorie. Voor scholen in categorie 1 en 2 is dit respectievelijk 30 en 28 procent.

8. Conclusies en aanbevelingen

In hoofdstuk 2 hebben we beschreven welke rol de monitor kan spelen op de verschillende niveaus waarop scholen en bibliotheken samenwerken. We hebben daar onderscheid gemaakt in het strategisch, beleidsmatig en uitvoerend niveau. Bij de conclusies en aanbevelingen richten we ons op de instellingen die op elk van deze niveaus vertegenwoordigd worden: de bibliotheken, de scholen en de gemeenten. De informatie in dit hoofdstuk geeft elk van deze 'partijen' aanknopingspunten om in het overleg, op welk van de niveaus dan ook, inhoudelijk en doelgericht te discussiëren over maatregelen waarmee de opbrengst van de samenwerking tussen scholen en bibliotheken verder verbeterd kan worden.

Bibliotheken

Het beeld dat we hierboven schetsten geeft aanleiding tot een aantal conclusies voor bibliotheken. De conclusies hebben betrekking op het samenwerken met scholen en op het eigen bibliotheekbeleid.

Samenwerking met scholen:

- **De bovenbouw vraagt specifiek aandacht.** Leesplezier en leesfrequentie nemen af in de hogere groepen, wat wordt weerspiegeld in de uitleencijfers. Als we kijken naar veranderingen in de omgeving van kinderen van de kleuterleeftijd naar de hogere groepen in de basisschool, dan komt een aantal opvallende factoren samen: leerkrachten lezen steeds minder voor, introduceren minder boeken en gebruiken minder boeken bij zaakvakken; ouders lezen steeds minder voor, gaan minder met hun kind naar de bibliotheek en geven minder boekentips (en praten sowieso weinig over boeken). Het is goed denkbaar dat deze samenloop van factoren het enthousiasme voor lezen doet afnemen. Kleuters krijgen nog volop impulsen, thuis en op school, maar naarmate de kinderen ouder worden lijkt het (voor)lezen voor het plezier in beide omgevingen steeds minder vanzelfsprekend te worden.
- **Jongens zijn een aparte doelgroep voor leesbevordering.** Uit alle gegevens blijkt dat jongens achterblijven bij meisjes als het gaat om lezen. Ook in het onderwijs worden de jongens op het gebied van taal voorbijgestreefd door de meisjes. Uit internationaal onderzoek blijkt tevens dat de taalkloof tussen jongens en meisjes zich verbreedt (Stoet, 2013). Het is daarom raadzaam om samen met de leerkrachten te achterhalen om welke jongens het gaat en voor hen een op maat gesneden aanpak uit te werken. Hiervoor kan gebruikgemaakt worden van gegevens uit de monitor (leesvoorkeuren) en uit de boekenkring (betrokkenheid, inbreng).
- **Meer maatwerk is noodzakelijk.** Er wordt binnen leesbevorderingsaanpakken nauwelijks gedifferentieerd, terwijl dat in andere domeinen van het onderwijs steeds gebruikelijker is. Bij differentiatie is een belangrijke vraag: wie zijn de kinderen die 'in het rood staan' in de figuren? Want juist zij hebben extra impulsen nodig. De bibliotheek beschikt niet over hun namen (vanwege privacy-afspraken), dus alleen in samenspraak met de leerkrachten kan vastgesteld worden wie deze kinderen zijn. Leerkrachten zijn gewend om op deze manier te kijken naar scores voor rekenen, begrijpend lezen en spelling. De 'D-tjes' en de 'E-tjes' (de laagst scorende leerlingen) krijgen vervolgens extra aandacht in het groepswerkplan, dat de basis vormt voor de activiteiten in de groep. Eenzelfde aanpak kan gevolgd worden voor leesgedrag, vanuit de wetenschap dat leesgedrag bijdraagt aan de ontwikkeling van alle belangrijke taaldomeinen.
- **Ouderbetrokkenheid verdient meer aandacht.** Uit de monitor blijkt dat ouders zich op het gebied van lezen steeds minder actief opstellen naarmate de kinderen ouder worden. Toch kunnen ouders een sterke invloed hebben op het lezen van kinderen. Voorlezen en bibliotheekbezoek met ouders blijken bijvoorbeeld een positief effect te hebben op de leesprestaties van kinderen (Huysmans, 2013; Sylva e.a., 2011; Mol & Bus, 2011; Notten, 2011; Kraaykamp, 2002). Ook op latere leeftijd blijft de voorbeeldrol van ouders van belang (Verboord, 2003). Het is mogelijk dat ouders zich er niet van bewust zijn dat hun rol niet is uitgespeeld zodra de kinderen zelf kunnen lezen. Hier ligt een duidelijke taak voor de school en de bibliotheek om ouders te informeren en, zo nodig, toe te rusten met de vaardigheden die zij nodig hebben om deze rol te spelen. Dit gebeurt nog te weinig, met name in de kleinere gemeenten.

- **Veel teams laten kansen voor leesbevordering liggen.** Leesbevordering is weliswaar een bekend onderwerp in de scholen, maar in de klas blijven veel kansen liggen. Er wordt wel deelgenomen aan projecten, maar een reguliere omgang met boeken, als routine in het onderwijs, als terugkerende activiteit binnen het bredere kader van taal- en zaakvakonderwijs komt weinig voor. Vooral in de bovenbouw zijn leerkrachten over het algemeen weinig actief op dit gebied. Toch is juist dat routinematige in de omgang met boeken een cruciaal kenmerk van een stevig leesbevorderingsklimaat. Dagelijks vrij lezen en voorlezen, gebruik van boekencollecties bij zaakvakken, wekelijkse boekintroductions, maandelijkse boekenkring; dergelijke routines hoeven niet heel veel tijd te kosten. Ze scheppen echter een klimaat in de hele school, dat leerlingen jaar in, jaar uit, en van groep 1 tot en met 8, laat ervaren dat lezen plezierig en nuttig is. De bibliotheek is in staat om leerkrachten deskundiger te maken op dit gebied. Dat gebeurt nog onvoldoende. Met name in kleinere gemeenten is het werk van leesconsulenten te veel gericht op activiteiten met leerlingen in de schoolbibliotheek en te weinig op de samenwerking met leerkrachten.

Conclusies met betrekking tot het eigen bibliotheekbeleid:

- **Maatwerk in collecties is nodig en mogelijk.** De monitor geeft een duidelijk beeld van de leesvoorkeuren van basisschoolleerlingen. Dat maakt het mogelijk om voor ieder leerjaar passende collecties samen te stellen. Lokale gegevens laten nog preciezer zien, per school, wat de wensen van de leerlingen zijn. De gegevens kunnen gebruikt worden voor het samenstellen van de vaste collectie van de schoolbibliotheek en voor het aanvullen en bijstellen van boekencollecties die leerkrachten kunnen inzetten bij zaakvakken. De meest gedetailleerde bijstellingen, gericht op individuele leerlingen met een lage leesmotivatie, vinden plaats in overleg met de leerkrachten die de leerlingen individueel kennen.
- **De juiste leesconsulent op de juiste plaats.** De leesconsulenten die momenteel door de bibliotheken worden ingezet zijn in grote meerderheid hoogopgeleid en hebben bovendien bijna allemaal bijscholing gevolgd. Opleidingsniveau blijkt samen te hangen met de activiteiten die consulenten uitvoeren: hoger opgeleide consulenten werken meer samen met teams, directies en ouders. Hier zijn verschillende verklaringen voor denkbaar. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat hoger opgeleide consulenten meer kennis van zaken hebben, of dat zij zich zekerder in hun rol voelen, of dat zij eerder als gelijkwaardige samenwerkingspartner worden beschouwd. Bijscholing 'verzacht' het verschil in opleiding, in die zin dat bijgeschoolde leesconsulenten meer activiteiten ondernemen die geassocieerd worden met de hoger opgeleide consulent. Voor de bibliotheken is het raadzaam om leesconsulenten gericht in te zetten: de sterkste consulenten op de scholen waar het meeste werk te verrichten is. De sterkste consulent zal over het algemeen de hoogopgeleide consulent zijn, bij voorkeur met een onderwijsachtergrond en met een bijscholing gericht op leesbevordering en samenwerking met scholen. In de praktijk komen overigens ook differentiatie modellen voor, waarbij consulenten met verschillend opleidingsniveau bewust voor verschillende werkzaamheden worden ingezet.
- **De ene schoolbibliotheek is de andere niet.** Schoolbibliotheeken verschillen in allerlei opzichten: collecties, openingstijden, bemensing etc. Het valt op in de monitor dat de schoolbibliotheek van scholen met een hoog percentage kinderen van laagopgeleide ouders (categorie 3) gemiddeld minder goed is opgezet dan schoolbibliotheeken elders: de schoolbibliotheek op scholen in categorie 3 worden vaker bemengd door een niet-hoogopgeleide consulent, zijn een geringer aantal uren geopend en zijn minder vaak open na schooltijd. Toch zijn het juist de kinderen op dit type scholen die gebaat zijn bij een optimale bibliotheekvoorziening in de school, met een hoogopgeleide consulent en ruime openingstijden, ook voor en na schooltijd. Dit is dus typisch een onderwerp voor bibliotheekbeleid, in afstemming met het achterstandenbeleid van de gemeente. In het beleidsoverleg met de gemeente en onderwijs kunnen afspraken gemaakt worden om de Bibliotheek *op school* gedifferentieerd in te zetten, met extra aandacht voor scholen met kinderen die de voorziening harder nodig hebben.

Scholen

Voor scholen is de belangrijkste boodschap dat leesbevordering deel uitmaakt van een goed doordacht taalbeleid. Het is geen losstaand onderwerp met een vrijblijvend karakter, maar een wezenlijk onderdeel van de maatregelen die de school neemt om de taalontwikkeling van kinderen te bevorderen. Zodra scholen dit perspectief kiezen, wordt het relatief eenvoudig om de overige inhoudelijke conclusies, gericht op specifieke doelgroepen, hieraan te verbinden.

- **Leesbevorderingsbeleid als basis.** Vier op de tien scholen in de monitor beschikken niet over een leesbevorderingsplan. Dat geeft te denken, want leesbevordering is een essentieel onderdeel van het taalbeleid van een school. Om de taalontwikkeling van kinderen optimaal te bevorderen, is het nodig dat beleid op specifieke domeinen van het taalonderwijs (woordenschat, begrijpend lezen etc.) aangevuld wordt met beleid dat zich richt op de integrale taalontwikkeling van kinderen – beleid dus dat gericht is op vrij lezen en vrijetijdslezen. Een concreet, door het team gedragen plan (in bibliotheektermen een ‘leesplan’) voorziet hierin. Het voorkomt dat leesbevordering hapsnap wordt uitgevoerd en garandeert een effectieve doorgaande lijn door de school, passend bij iedere groep. Het plan wordt mede opgesteld door een speciaal opgeleide lees- of taalcoördinator (een leerkracht), die verantwoordelijkheid heeft voor dit onderwerp binnen het totale schoolbeleid. Leesbevorderingsbeleid heeft dus niet alleen te maken met taalbeleid, maar ook met personeelsbeleid. Scholen die al over een plan beschikken, kunnen op basis van de informatie uit de monitor in overleg met de bibliotheek vaststellen of het plan bijstelling behoeft.
- **Extra aandacht voor jongens in de bovenbouw.** Hierboven is al geschetst dat het enthousiasme voor lezen afneemt in de bovenbouw, met name bij jongens. Het blijkt dat leerkrachten in het algemeen minder actief zijn op het gebied van leesbevordering naarmate zij in hogere groepen lesgeven. Hier toont zich opnieuw het belang van een leesbevorderingsbeleid met een duidelijke doorgaande lijn in de school. Als vrij lezen en vrijetijdslezen systematisch aandacht krijgen in alle groepen, is de kans groter dat kinderen hun motivatie voor lezen behouden en zullen jongens minder snel uitvallen op leesplezier.
- **Opbrengstgericht werken.** Uit de monitor blijkt dat er op de scholen een kleine, in de bovenbouw groeiende groep bestaat van leerlingen die weinig plezier beleven aan lezen en die ook niet vaak lezen. Als de school de gegevens uit de monitor legt naast de gegevens uit het leerlingvolgsysteem, dan is het heel waarschijnlijk dat er een verband zichtbaar wordt tussen de leerlingen die weinig lezen en de leerlingen die laag scoren op taal. Om deze trend te keren is het raadzaam om deze leerlingen te benaderen vanuit een opbrengstgerichte werkwijze, zoals ook bij andere leerdomeinen gebeurt. Dat betekent: de leerkrachten identificeren in alle groepen de uitvallers en zij bieden deze leerlingen intensievere begeleiding dan de andere leerlingen, net als bij technisch lezen of een ander taaldomein. Specifieke maatregelen voor deze leerlingen kunnen opgenomen worden in de groepsplannen voor taal, onder een aparte kop: leesmotivatie. Voor het formuleren van streefdoelen op school- en groepsniveau kan de school gebruikmaken van het profiel van de enthousiaste lezer, dat in deze rapportage is opgenomen. Een doel voor een schooljaar kan dan bijvoorbeeld zijn: bij de volgende meting hebben wij 20 procent enthousiaste lezers.
- **Meer kansen grijpen in de klas.** Systematische aandacht voor leesplezier betekent in de eerste plaats: binnen het reguliere programma routinematig omgaan met boeken, in taal- en zaakvaklessen en tijdens ingeroosterde leesbevorderingsactiviteiten. De monitor laat zien dat leerkrachten, met name in de bovenbouw, weinig doen op het gebied van boekintroductions, boekenkring en gebruik van collecties bij de zaakvakken. Toch liggen hier juist mooie kansen om modelgedrag te laten zien en om leerlingen te laten ervaren dat ‘gewone’ lesonderwerpen meer betekenis krijgen als je er ook een leesboek of informatief boek over leest. Leerkrachten zijn echter niet altijd bekend met deze werkwijzen. Ook voor dit onderwerp is daarom een planmatige aanpak nuttig, met een stevige rol voor de leescoördinator en de leesconsulent, die het plan uitwerken en die de leerkrachten trainen in effectieve werkwijzen. Het team kan het profiel van de leesbevorderende leerkracht, dat in deze rapportage is opgenomen, gebruiken om een gezamenlijk doel te formuleren, bijvoorbeeld: bij de volgende meting hebben wij 75 procent leesbevorderende leerkrachten.

- **Ouders als partners.** Het blijkt dat ouders in de loop van de schoolcarrière van hun kind steeds minder actief zijn met voorlezen, bibliotheekbezoek, praten over boeken en boekentips geven. Ouders zijn zich vaak niet bewust van het belang van de rol die zij hierin kunnen spelen. Het is daarom goed om dit onderwerp op te nemen in het ouderbeleid van de school. Dit past bij een visie op ouderbetrokkenheid die de (taal)ontwikkeling van kinderen centraal stelt en die uitgaat van het inzicht dat het voor de ontwikkeling van kinderen belangrijker is wat ouders thuis doen dan wat ouders op school doen. Voordelen van activiteiten rond boeken thuis en in de bibliotheek is dat ouders zelf de momenten kunnen kiezen waarop zij dit doen en dat ouders zich niet gehinderd hoeven te voelen door een eventueel beperkte beheersing van de Nederlandse taal. Deze invulling van ouderbeleid kan opgenomen worden in het taalbeleid van de school. Voor het formuleren van streefdoelen kan de school gebruikmaken van het profiel van de betrokken ouder dat in deze rapportage is opgenomen.

Gemeenten

De conclusies voor gemeenten hebben een meer beleidsmatig karakter, passend bij de rol van de gemeente in de samenwerking tussen onderwijs en bibliotheekwerk.

- **Basis voor beleid.** De informatie uit de monitor draagt bij aan een basis voor gemeentelijk beleid rond (taal-)achterstanden en bibliotheekwerk. Het landelijk beeld van leerlingen, leerkrachten en schoolbibliotheken in deze rapportage biedt aanknopingspunten voor accenten in het gemeentelijk beleid en maakt het mogelijk om de situatie in de eigen gemeente te vergelijken met landelijke gemiddelden.
- **Meer scholen in de monitor.** Lang niet alle basisscholen nemen deel aan de monitor. Scholen beslissen in overleg met de bibliotheek of zij zullen deelnemen. Als scholen in de gemeente besluiten om deel te nemen, krijgt de gemeente inzicht in de mate waarin scholen en bibliotheken zich gezamenlijk inspannen voor de taalontwikkeling van kinderen. Het is daarom in het belang van de gemeente om scholen te stimuleren om deel te nemen aan de monitor. Deze stimulans kan onderdeel zijn van het achterstandenbeleid. Dat betekent dat de gemeente met name scholen met veel kinderen van laagopgeleide ouders stimuleert om deel te nemen, want deze kinderen zijn een belangrijke doelgroep in het achterstandenbeleid.
- **Sturen op kwaliteit en effectiviteit.** De monitor laat zien dat er nog winst te behalen valt bij het doelgericht opzetten en inrichten van de bibliotheekvoorzieningen in scholen. Scholen met veel gewichtenleerlingen beschikken minder vaak over een schoolbibliotheek en waar een schoolbibliotheek aanwezig is, wordt deze vaker bemenst door een lager opgeleide leesconsulent en is deze minder vaak open. Dat is ongewenst, want juist deze scholen hebben baat bij een schoolbibliotheek van de hoogste kwaliteit, met ruime openingstijden. De gemeente kan hier in haar beleid op sturen, in het overleg met de scholen en de bibliotheek.

Bibliografie

- Broekhof, K. (2011), *Meer lezen, beter in taal: effecten van lezen op taalontwikkeling*. Den Haag: Kunst van Lezen.
- Gille, E., Loijens, C., Noijons, J. & Zwitser, R. (2010), *Resultaten PISA 2009: Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Graaf, N.D. de, Graaf, P.M. de & Kraaykamp, G. (2000), Parental cultural capital and educational attainment in the Netherlands: a refinement of the cultural capital perspective. *Sociology of Education*, 73, 92-111.
- Grinsven, V. van, Mors, B., Woud, L. van & Westerik, H. (2013), *Rapportage samenwerking openbare bibliotheken en basisscholen*. Utrecht: DUO Onderwijsresearch.
- Huysmans, F. (2013), *Van woordjes naar wereldliteratuur: de leeswereld van kinderen van 7-15 jaar*. Amsterdam/Den Haag: Stichting Lezen/SIOB.
- Huysmans, F., Kleijnen, E., Broekhof, K. & van Dalen, T. (2013). The library at school: Effects on reading attitude and reading frequency. *Performance Measurement and Metrics*, 14 (2).
- Kortlever, D. & Lemmens, J. (2012), Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40, 1, pag. 87-105.
- Kraaykamp, G. (2002). *Leesbevordering door ouders, bibliotheek en school. Effecten en ontwikkelingen*. Delft/Amsterdam: Eburon/Stichting Lezen.
- Krashen, S. (2004), *The Power Of Reading: Insights From The Research*. Westport, Connecticut/London: Libraries Unlimited; Portsmouth, NH: Heinemann. 2nd edition.
- Mol, S. (2010), *To Read Or Not To Read*. Leiden: Leiden University. Proefschrift.
- Mol, S. & Bus, A. (2011), 'Lezen loont een leven lang', *Levende Talen Tijdschrift*, 12, 3, 3-15.
- Notten, N. (2011). *Parents and the media. Causes and consequences of parental media socialization*. Nijmegen: Radboud University. Dissertation.
- Peijen, J. & Dessauvagie, L. (2013), *Collectieplan voor een schoolbibliotheek*. Den Haag: de Bibliotheek op school.
- Stoet, G. & Geary, D. C. (2013), *Sex differences in mathematics and reading achievement are inversely related: Within- and across-nation assessment of 10 years of PISA data*. PLoS ONE 8(3): e57988.
- Sylva, K., Chan, L.L.S., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2011). Emergent literacy environments: home and preschool influences on children's literacy development. In: S. Neuman & D. Dickinson (Eds.), *Handbook of Early Literacy Research*, vol. 3. New York, London: The Guilford Press.
- Verboord, M. (2003), Socialisatie als verklaring voor de dalende leesfrequentie? De invloed van ouders en school op het lezen van boeken nader onderzocht. *Mens en maatschappij*, 78/1, 45-65.

Monitor de Bibliotheek *op school*

Deze brochure gaat niet over het meten van leesvaardigheid, maar over het meten van het lezen dat kinderen voor hun plezier doen, op school en thuis. Lezen voor je plezier is belangrijk, want wie veel leest, is beter in taal, zo laat onderzoek keer op keer zien. Dat maakt vrij lezen en vrijetijdslezen belangrijke onderwerpen voor beleid op scholen en in bibliotheken.

De Monitor de Bibliotheek *op school* meet jaarlijks het leesgedrag van leerlingen, het leesbevorderend gedrag van leerkrachten en het leesbevorderingsbeleid van scholen. Bibliotheken en basisscholen gebruiken deze informatie om hun samenwerking steeds effectiever te maken.

Deze brochure laat het landelijke beeld zien dat naar voren komt uit de monitor. Het blijkt dat veel kinderen veel plezier beleven aan lezen. Er blijkt echter ook nog werk aan de winkel te zijn, want in de hogere groepen wordt steeds minder gelezen, vooral door jongens. Zowel leerkrachten als ouders laten kansen liggen om hier iets aan te doen. De monitor biedt een basis om dit in de samenwerking tussen school en bibliotheek doelgericht aan te pakken.

